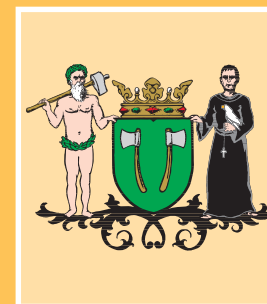

Jaargang 21 - nummer 3 - augustus 2009

T i j d s c h r i f t

Historische Vereniging Gemeente Beilen

Sjoerd de Vries, arbeider

Familie Bos, brugwachters

'Knelis'

Willem Vos en Hermannus Vos,
kleermakers

Gemeentearbeiders:

Lukas Veldkamp, Bart (Bernardus)
Sattler, Jan Doorten, Meindert de
Vries, Klaas Bouwmeester, Aaldert
Waninge en Lambert Oosting.

Kunstschilders in Midden-Drenthe (11)

Onlangs ontving Beate Plenter dankzij Geja Kuiper opnieuw een foto van een schilderij van Alphonse Stengelin van Dominique Stengelin uit Canada, een kleinkind van de schilder.

Op het schilderij is het begin van de Hoofdstraat (Hooghalen) te zien. Links is de schuur van het logement van Geert Kuiper te zien (nu: Het Wapen van Schotland). Rechts de schapenschuur van Kuiper. De schuur werd het atelier van Alphonse Stengelin. Later, omstreeks 1900, werd hier het huis gebouwd waar nu kapsalon Bazuin is gevestigd. Achter dit huis werd een nieuw atelier gebouwd met een groot glazen raam. Daarnaast staat de boerderij van de familie Meijers; later bewoond door de familie Vording. Anno 2009 is hier de woonboerderij annex antiekwinkel van Bert van der Weide en Leontien Haanstra gevestigd. Alphonse Stengelin (1852-1938) kwam in 1879 voor de eerste keer naar Hooghalen. Tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 kwam hij elke zomer naar Hooghalen, waar hij een eigen atelier had in een schuur tegenover het logement van Kuiper, waar hij schilderde.

Literatuur

R. Sanders, Schilders in Drenthe, Zuidwolde 2001, p. 214-215.

Foto's omslag voorzijde: Terwijl vader en moeder buitenshuis aan het werk zijn, zorgen de kinderen voor het eten. Schilderij van J.C. Bruins (1859-1922). Op de kleine foto's vanaf boven: kleermaker, de muur van het huis van Willem Vos aan de Bisschopsstraat en een dienstmeid aan het werk op het bleekveld, detail van het schilderij Die Rasenbleiche (1883) van Max Liebermann (1847-1935) (zie ook pp. 16-27). De kaart van omstreeks 1900 laat de Beilervaart zien (zie ook pp. 10-13).

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Beilen, zoas 't west hef

Bij het zoeken naar gegevens over de gemeentearbeiders uit 1940 kwamen wij in contact met de familie Boer-Sattler aan de Eursingerweg. Zij waren in het bezit van twee schilderijen van A. de Vries uit Assen, waarop de woningen van Bart (Bernardus) Sattler aan de Havenstraat en Koop Boer te Brunsting stonden afgebeeld.

Woningen bij de haven aan de Havenstraat. In de woning links woonde Bart Sattler. Daarnaast woonde B. Dondorff. In het hoge huis woonde de familie Bonkestoter. Daartussen woonden de families N. Beuving, eerder woonde hier Dinant Stevens, en R. Maat. In de woning rechts van het hoge huis woonde L. Wever. Het schilderij is door A. de Vries (Assen) in 1980 gemaakt.

Boerderij van Koop Boer in Brunsting, schilderij van A. de Vries (Assen). Meer informatie hierover: A. Zantinge, 'Brunsting in de jaren 1935-1945 (1)', in: Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jrg. 9, nr. 1, januari 1997, pp. 20-22. Anno 2009 woont hier de familie Piet Boer (Brunsting 20; vroeger E11).

Foto's omslag achterzijde

Op de foto rechtsboven de mooiste boom van de gemeente Midden-Drenthe in 2009 staand voor de voormalige brugwachterswoning bij de Hijkerbrug. Linksonder: de woning die Bertus Bos omstreeks 1933 aan de Beilervaart liet bouwen (zie ook pp. 10-13).

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Oproep

Wie kent deze groep? Wie kent de personen op deze foto?

Deze foto is één van de foto's die wij hebben ontvangen van A.M. Gerding uit Heerenveen. Wie kan meer vertellen over deze groep of over personen op deze foto? Gaarne contact opnemen met H.J. Vos, 0593-523028 of hjvos@hetnet.nl.

Inhoud

Kunstschilders in Midden-Drenthe (11) - Redactie	II
Sjoerd de Vries. Het leven van een arbeider in de 20ste eeuw - R. Gerding en J. de Vries	2
De Beilervvaart en de familie Bos - A. Oosterhof-Bos en N. Oosting-Bos	10
'n Doodshemd hef gien buussien - Roel Reijntjes	14
Willem Vos en Hermannus Vos, deel 2 - W. Brinkman/G.J. Dijkstra	16
Personeel Gemeentewerken en de Gemeentelijke Reinigingsdienst in 1940 - H.J. Vos	28
Reacties - D. Rosenberg, J. Brouwer en F. Bosma	36
Even voorstellen - A. Lanting	39
Zo as 't west hef - G.J. Dijkstra	III

Gewone mensen

In dit tijdschrift is er veel aandacht voor de werkende mens. Zo is daar het vervolgverhaal over Willem Vos, die zich als kleermaker uit het Duitse Tecklenburg in Beilen vestigde. Zijn zoon Hermannus zou ten tijde van de opkomst van de confectie-industrie van beroep veranderen.

Het tijdschrift begint met een verhaal over Sjoerd de Vries, arbeider in Wijster. Vervolgens is er aandacht voor de brugwachtersfamilie Bos, die aan de Beilervvaart woonde en werkte. Van Roel Reijntjes wordt een verhaal over de laatste dagen van 'Knelis' geplaatst. De laatste bijdrage in dit tijdschrift over 'gewone mensen' gaat over de arbeiders, die in 1940 in dienst waren van de gemeente Beilen.

De redactie bedankt alle mensen die hebben meegeholpen aan de totstandkoming van dit tijdschrift over 'mensen van alledag'.

DOOR
ROLINA GERDING EN JOHANNES DE VRIES

Sjoerd de Vries

Het leven van een arbeider in de 20ste eeuw

In 1930 vestigde Sjoerd de Vries zich als arbeider in Wijster. Hij was in dit Drentse dorp verzekeringsagent, zaadhandelaar, wisselloper, krantenbezorger, voorganger bij de begrafenisvereniging, agent in grafzerken, brandstoffenhandelaar, hulpbesteller PTT, postbode, boekhandelaar en eierenverzamelaar. Zijn levensverhaal wordt door een zoon en een schoondochter beschreven.

Op 11 februari 1911 werd Sjoerd Johannes de Vries, als oudste zoon van Johannes de Vries (22 juli 1887) en Grietje de Haan (5 mei 1889) op de grens van Groningen, Friesland en Drenthe in de gemeente Leek geboren. Hij kreeg nog drie broers en drie zusters (Aukje 1913, Andries 1914, Bareld 1916, Grietje 1918, Abel 1922 en Riekje 1929). Toen Sjoerd drie jaar oud was, brak de Eerste We-

reldoorlog uit. Het was armoede troef in het arbeidersgezin van Johannes de Vries. De kinderen gingen naar de lagere school, maar in hun dertiende levensjaar werden de kinderen uit arbeidersgezinnen bij de boer uitbesteed: meisjes als dienstmeid en jongens als knecht. Verder leren was niet mogelijk, want er moest brood op de plank komen. Zo startte Sjoerd zijn eerste baan als knecht bij een boer, de eerste van een hele rits. Was het gezegde 'twaalf ambachten en dertien' hier van toepassing? Wij denken van niet, weliswaar was hij arbeider, verzekeringsagent, zaadhandelaar, wisselloper, krantenbezorger, voorganger bij de begrafenisvereniging, agent in grafzerken, brandstoffenhandelaar, hulpbesteller PTT, postbode, boekhandelaar en eierenverzamelaar en natuurlijk ook nog vader, maar van ongelukken was geen sprake.

Er is in de 20ste eeuw gelukkig veel ten goede veranderd, zowel op het gebied van onderwijs als van arbeidsomstandigheden. Je kunt langer doorleren als je dat wilt of kunt door aanpassing van de wet, door kinderbijslag en studietoelagen. De verbetering van de arbeidsomstandigheden door de CAO's

◀ *Sjoerd de Vries in militaire dienst*

► *De boerderij van de familie Assies in Roden*

en leef- en werkregels hebben de emancipatie van de arbeiders bevorderd.

Werken bij de boer

Voor Sjoerd was het niet de prettigste tijd van zijn leven, dat werken als jochie van 12/13 jaar bij een 'hereboer' op de klei, hij sprak er niet graag over. En als hij erover sprak, werd hij nog steeds kwaad vanwege het feit dat de knechten in het achterhuis moesten blijven om te schaften of dat ze de koffie staande met lieslaarzen in de gracht (de schouw van de watergangen ging vóór en was tijdgebonden) kregen aangereikt. Nooit heeft hij het kunnen verkroppen, dat ze aan het eind van de week met een paar centen naar huis gingen, want ze hadden bij de boer toch de 'kost' toe.

Zijn leefomstandigheden werden beter, toen hij in de periode 1 mei 1926 tot 1 mei 1929 voor het bedrag van f. 135,-- per jaar was uitbesteed bij W. van de Werff, een boer in Roden. In zijn tweede jaar bij deze boer verdiende hij al f. 165,-- en in het derde jaar f. 210,--. Op 1 mei 1929 kwam hij in dienst van boer J. Assies in Roden. Vanaf 1 mei 1930 tot 1 oktober deed hij voor Assies 'los werk', wat inhield, dat hij alles aanpakte wat aan werk voorhanden was. Hij verdiende

in dat jaar f. 211,--. De familie Assies woonde aan de Norgerweg in Roden, de familie was afkomstig van de Winsinghhof, een dochter van Winsingh was getrouwd met een Assies.

Eén van zijn beste vrienden uit die tijd was Jans Douwes, later bekend van de cabaretgroep 'De Bekketrekkers'.

Wijster

In de jaren dertig heeft Sjoerd de Vries blijkbaar promotie gemaakt, want van knecht werd hij arbeider. Per 1 oktober 1930 ging hij weer werken bij boer Van de Werff, maar nu in Wijster, waar deze landbouwer zich op boerderij De Witte Venen op Landgoed De Vossenbergh had gevestigd. Sjoerd werkte er tot 1 oktober 1931 voor het bedrag van f. 320,-- per jaar.

▼ *Sjoerd de Vries (staand, geheel links) in het militair hospitaal te Arnhem.*

►▼ *Boerderij De Witte Venen*

◀ *Luchien Woldman en Sjoerd de Vries*

Op 5 oktober 1931 moest Sjoerd de Vries opkomen om voor anderhalf jaar zijn militaire dienstplicht te vervullen. Hij werd grenadier.

Tijdens zijn diensttijd was hij ook regelmatig bij boer W. van de Werff om 'los'werk te verrichten, waarvoor hij f. 75,- beurde.

Sjoerd de Vries kon goed leren en tijdens de militaire dienst volgde hij een schriftelijke opleiding voor politieagent. Zijn vader stond daar niet zo achter, getuige de woorden 'wij bint arbeider en wij blijft dat'. Zelf zat Sjoerd met het feit, dat hij overal in het land kon worden geplaatst. Dus gebeurde er niets met de studie.

Van 13 mei 1933 tot 12 mei 1934 verhuurde hij zich als arbeider bij de familie P. Dekens in Tolbert voor f. 270,-. Daar ging f. 25,- af voor een advocaat die hem uit militaire dienst moest zien te krijgen. Op

26 april 1933, net voordat hij met zijn werk bij Dekens zou beginnen, kreeg hij bericht dat hij van dienstplicht was vrijgesteld.

Vanaf 1 mei 1934 tot 1 mei 1936 trad hij vervolgens weer in dienst bij W. v.d. Werff.

Luchien Woldman

In Wijster had hij Luchien Woldman leren kennen. Zij was geboren op 3 februari 1914 als dochter van Hilbert Woldman en Gerharda Johanna Pol. Het gezin Woldman woonde in een keuterijtje achteraf op het Hamveld.

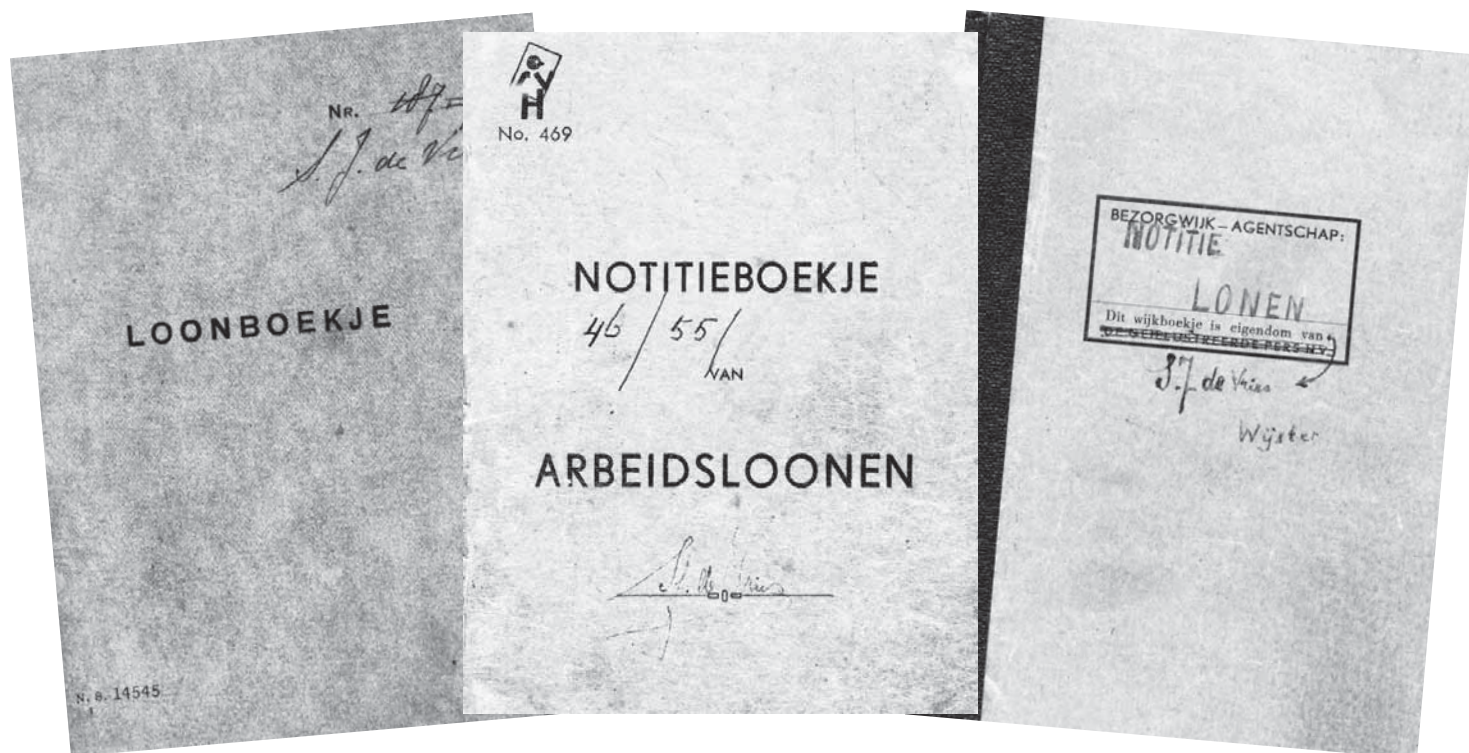
Op vrijdag 8 mei 1936 trouwde hij met Luchien Woldman in Beilen. Zij gingen inwonen bij Hilbert Woldman, de vader van Luchien.

Sjoerd kwam aan de kost door tot april 1937 af en toe los werk te doen voor een bedrag van in totaal f. 165,76.

Op 27 februari 1937 werd hun eerste zoon geboren: Johannes.

In het voorjaar van 1937 verhuisde het gezin De Vries naar de Tolberterpetten, de veengebieden in de buurt van Leek en Tolbert. Zij gingen wonen in het huisje van de opa van Sjoerd, Sjoerd Johannes de Vries, geboren in 1851 in Siegerswoude. Ze waren in het schamele bezit van één tafel, vier stoelen, een bed en een kinderwagen. Verder was er nog

▼ *De loonboekjes die Sjoerd de Vries in de periode 1938 tot 1978 gebruikte.*

▲ De woning van Sjoerd de Vries in Wijster, die hij in 1953 verbouwde. Op pagina 7 is dezelfde situatie te zien, maar dan is de Hoofdstraat aan beide zijden al bebouwd.

taal f. 369,21 op. Het was slecht in de dertiger jaren. Luchien hield alle inkomsten op de cent bij in de zogenaamde loonboekjes. Bijzonder was wel dat er een druivenstok tegen hun huisje stond, niet iets wat je verwacht bij een arbeiderswoninkje in de jaren dertig.

een kanarie, destijds hét middel als waarschuwing bij koolmonoxidevergiftiging. Sjoerd deed wat vrij werk bij boer S. van Heukelom, maar hij zat ook wekenlang in de steun à f. 7,- per week en in de werkverschaffing. Dat bracht in to-

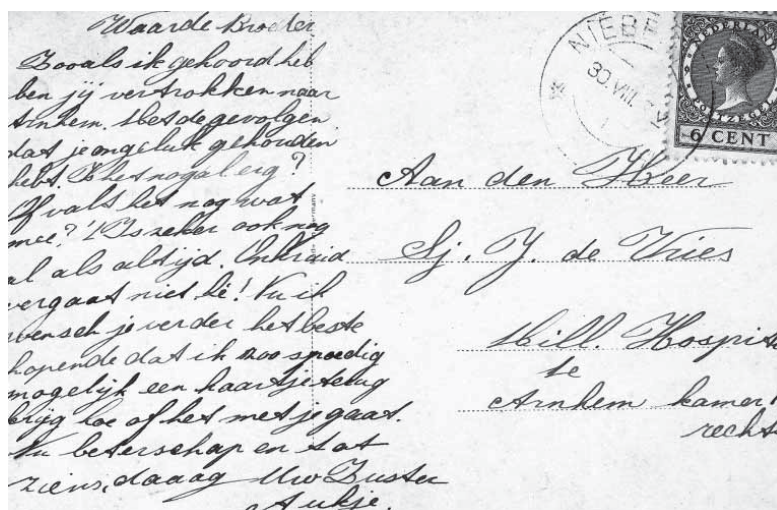
▼ Ingevulde bladzijden uit de loonboekjes die Sjoerd de Vries in de periode 1938 tot 1978 gebruikte.

Terug naar Wijster

In mei 1938 ging het gezin DeVries terug naar Wijs-
ter. Vanaf mei 1938 kon Sjoerd als arbeider aan het
werk bij Van de Werff. Zij huurde in Wijster een wo-
ning van Hendrik Stadman die een café annex
manufacturenwinkel had. Stadman had toenter-
tijd al twee auto's, één om mee de boer op te gaan
en één privé.

Eind jaren dertig zat Sjoerd de Vries noodgedwongen vaak in de werkverschaffing. Een voorbeeld

[illegible]

van zo'n periode:

- 20-24 juni 1938: egaliseren veld VAM-terrein - opbrengst: f. 10,36.
- 19-25 augustus 1938: haverzichten bij E. van Es - opbrengst f. 22,10.
- 6-11 oktober 1938: dorsen bij de Gebr. Geertjes.
- 21-26 november 1938: dorsen bij Hulzebosch à raison van f. 12,00.

Het dorsen was zwaar werk. Zakken rogge van 70 kilo en stropakken van 50 kilo moesten worden verplaatst. Ook de weken ervoor en erna werkte hij bij Gebr. Geertjes. In december werd hij vaak ingeschakeld voor Winter Hulp Nederland, een steunorganisatie. In het nieuwe jaar staat er vaak geschreven dat er sneeuw geruimd moest worden, dat gebeurde in januari 1939, in februari en zelfs nog op 14 maart, een strenge winter dus.

Vanaf 13 april tot begin mei 1939 werd er gewerkt voor de Gemeente Beilen. Er werden bermen geplagd en boerkoelen (brandkuilen) opgeschoond in de dorpen Wijster, Drijber en Spier.

Mobilisatie

Bij de afkondiging van de mobilisatie moest Sjoerd de Vries zich melden bij de kazerne in Amersfoort; hij was ingedeeld bij de Huzaren. Om daar te komen reisde hij met de DABO-bus vanaf Spier over wat toen de snelweg was naar Amersfoort. Er was nog geen A28. De mobilisatie duurde voor hem 39 weken tot eind april 1940.

Sjoerd de Vries heeft waarschijnlijk een ongeluk gehad in Amersfoort, want zijn zus Aukje stuurde hem op 30 augustus 1939 een kaart in het militair hospitaal in Arnhem en wenste hem beterschap met de woorden 'ach onkruid vergaat niet'. Ze

hoopte dat ze een kaartje terug kreeg en eindigde met 'tot ziens, daaag, uw zuster Aukje'.

De oorlogsjaren komt hij door met stempelen en tijdelijk werk. Ook zit hij van 1 mei 1943 tot 1 mei 1945 in de ziektewet. Wat hij toen heeft gehad, viel niet te achterhalen. Wilde hij krijgsgevangenschap in Duitsland als voormalig Nederlands militair voorkomen of had hij rugklachten?

Hulpbesteller bij de PTT

Op 21 december 1945 trad Sjoerd in dienst van de PTT als hulpbesteller. Hij werkt als zodanig enkele dagen per week en tijdens vakanties en ziekte van de vaste krachten (Tjaak Kuyl, Jans Veldkamp en Roelof Beuving). Hij kreeg salaris naar gewerkte uren met daarnaast een fietsvergoeding. Deze vergoeding was hard nodig, want er moesten kilo's post worden bezorgd op de route Drijberseweg, Drijber tot aan Tiendeveen, verder langs het Linthorst Homankanaal en daar achter tot aan Mantinge.

Hij besluit daarnaast in 1945 voor zichzelf te beginnen. De eerste bijverdienste werd de bezorging van de *Beiler Courant*. Deze werd in Meppel bij drukkerij Boom gedrukt en in Spier bij café Ten Buur afgeleverd door de DABO-bus. De bezorging van de krant werd langzaam maar zeker uitgebreid met de bezorging van tal van andere bladen, zoals *Revue*, *Libelle*, *Margriet* en *Donald Duck*. Deze bladen leverden hem f. 0,04 per stuk op en kosten f. 0,30. Veel klanten legden het geld voor De Vries klaar bij de achterdeur. Het plaatselijke *Ons Sportleven* van de v.v. Wijster kwam daar al snel bij. Ook het reclameverdeelbedrijf Vierhand uit Haarlem was één van de opdrachtgevers. Natuurlijk kon hij dat alles niet alleen, dus de hele familie moest bijspringen.

▲ *Hetzelfde kruispunt als op de foto van pagina 5. De tweede woning rechts is van Sjoerd de Vries. Het pand rechts, een café annex manufacturen-winkel, is van de familie Stadman. Zij staan voor hun winkel. De benzine-pomp, links op de foto, is van Willem Smit.*

Het gezin

Het gezin was inmiddels uitgebreid met nog vier jongens, waarvan Bart op woensdag 8 augustus 1951 als laatste werd geboren. Op zaterdag 17 januari 1942 was Hilbert (Hip) geboren, op zondag 24 december 1944 kwam Gerhard Johan (Gerard) ter wereld en op maandag 21 juli 1947 Andries. Langzaam, naar leeftijd, konden de jongens hun bijdrage bij de bezorging leveren.

De uitgevers van bladen genereerden neven-inkomsten door de uitgifte van boeken. Oostenwind/Westenwind was zo'n serie. Deze uitgaven brachten ook voor Sjoerd de Vries weer extra geld in het laatje.

Verzekeringsagent

Inmiddels was het inspecteur Nendorf van verzekeringsmaatschappij het Hollandse Kruis niet ontgaan, dat Sjoerd de Vries bij iedereen aan huis kwam en vertrouwen wekte. Hij sloot een overeenkomst af met Sjoerd om in de avonduren op pad te gaan voor het afsluiten van diverse verzekeringen. Als hij succesvol opereerde kreeg hij provisie en een goed gevulde verzekeringsportefeuille.

Zaadhandel

Van alle markten thuis, begon Sjoerd ook een handel in zaden. Hij zorgde ervoor dat er elk jaar een catalogus van de in Hogeveen gevestigde groothandel in tuin- en landbouwzaden, de Drentsche Kwekerij en Zaadhandel, huis aan huis samen met de *Beiler Courant* werd bezorgd. Een week later werd de bestellijst weer opgehaald. Aan huis had hij een soort winkeltje, dat door Luchien werd bestierd voor mensen die van een enkel soort te kort kwamen, bijvoorbeeld van prinsessenbonen of bietenzaad. Later kwamen er als toeleverancier bij; Flentrop uit Hillegom en Drenth uit Assen. Drenth werd later Intratuin en daarna Tuinland Assen.

Wisselloper

Naast al die werkzaamheden kwam door aanpassingen aan de veranderde tijd het beroep van wisselloper tot stand. In eerste instantie kon men de kranten en de tijdschriften per week betalen, daardoor was het per keer een gering bedrag. De uitgevers gingen echter over tot de mogelijkheid een abonnement te nemen, in verhouding was dat goedkoper, maar het te betalen bedrag werd natuurlijk groter. Voor de *Beiler Courant* betaalde je per kwartaal één gulden en vijf en dertig cent. Sjoerd de Vries regelde de betaling per kwitantie en kreeg daarvoor één dubbeltje per stuk, dit werden zo al snel guldens. Naast deze activiteiten voor Kerkhove in Beilen werd dit ook voor de bladen gedaan. Het innen van kwitanties, het werk van wisselloper dus, reikte ver en ging van de Kop van Jut bij Noordscheschut tot aan het oude TT circuit bij Laaghalerveen, van de oude gemeente Westerbork, het Keutelveld bij Elp tot aan de

Steenhouwerij JARINO N.V.
RODEN Telef. 56

ONTVANGEN van Wolff de Wed. H. Woldman
12 W. Jijder

de Somma van Wijf van de Wed. Woldman 50
volgens nevenstaande Nota een brandstoffen museum
over 2 graan met tegels

ZEGGE f 520.15

1956

▲ Nota voor Hilbert Woldman

▼ Gewijzigde arbeidsovereenkomst met de PTT

▼▼ Gutbrot

STAATSBEDRIJF DER POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE

WIJZIGING ARBEIDSOVEREENKOMST

Te rekenen van 20 Juni 1955
Met ingang van

wordt in de op 21 December 1955

gesloten arbeidsovereenkomst tussen

de Minister van Binnenlandse Zaken *
de Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandse Zaken *
het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie *

als werkgever en S. J. de Vries als arbeider

a. het in art. 3 genoemde loon nader vastgesteld op 60.16 p. week/maand

geen reden daarvoor

Mantingerdijk. Dat alles werd per fiets gedaan.

Voorganger

Iedereen in het dorp was lid van de Onderlinge Begrafnisvereniging. Bij een overlijden werd de voorganger bij nacht en ontij opgeroepen om alles te regelen.

Sjoerd de Vries had eerst de functie van drager, later werd hij voorganger. Hij maakte nog begrafenis mee met paard en koets. Later kwam de begrafenisauto.

Wat bij hem diepe indruk heeft nagelaten was de verdrinkingsdood van twee jonge mensen bij de sluis in het Linthorst Homankanaal.

Een andere gebeurtenis die in de hele gemeente Beilen en omgeving lang werd herinnerd was de moord van Jan Thijs op zijn pachter Jacob Nijboer tijdens een Wijsters feest. Een crîme passionelle naar later bleek. Sjoerd fietste in de nacht door het dorp met het lijk op de bakfiets, er was geen ander vervoer, naar het lijkenhuisje voor het gerechtelijk onderzoek.

Bijna aansluitend aan deze baan werd hij ook agent in grafzerken. Op het kerkhof in Wijster staan veel grafzerken van de firma Jarino, die door Sjoerd de Vries waren geleverd.

Brandstoffenhandelaar

Brandstoffenhandelaar was ook één van de baantjes die het nodige opbracht. Een zwager van Sjoerd de Vries, Piet Veenstra uit Oostwold, was handelaar in brandstoffen. In Wijster werden de bestellingen opgenomen en zwager Piet deed de leveringen. Wat kleinschalig begon, werd groot. In de haven van het Linthorst Homankanaal bij brugwachter Henk deVries verscheen elk jaar een schip met turf. Op het toenmalige stationnetje in Wijster werden wagons met kolen en antraciet gelost. Voor de levering van kleine hoeveelheden was inmiddels aan huis opslag gecreëerd. Om de brandstoffen te kunnen afleveren werd een bestelwagentje aangeschaft met de toepasselijke naam Gutbrot. Als er petroleum moest worden afgeleverd, kreeg één van de jongens een blik van twintig liter achter op de fiets om dit weg te brengen.

Eierhandel

Alsof dit alles nog niet genoeg was werden ook eieren verzameld voor de fa. Wijnberg en De Lange uit Hoogeveen. Met emmers werden de eieren thuis aangeleverd, gewogen en in kisten van vijfhonderd stuks overgepakt. Grote afnemers kregen een kist thuis, die na twee weken met de bakfiets

werd opgehaald. Dit alles maakte ook de Gutbrot rendabel, want soms werden eieren en turf gecombineerd. Achter de schermen hield al die tijd Luchien een omvangrijke klantenadministratie en nog immer het loonboekje nauwgezet bij.

Postbesteller

Het laatste beroep van Sjoerd de Vries was postbesteller. Hij kreeg bij de PTT op 30 juni 1955 een vaste aanstelling met een weksalaris van f. 68,16 (zie wijziging arbeidsovereenkomst op pagina 8). Het aanhouden van de verschillende nevenfuncties was nu niet langer meer mogelijk. Veel van voorgaande baantjes waren al niet meer relevant, omdat ze door de tijdsomstandigheden vanzelf minder werden of verdwenen. Zo kwam de brandstoflevering door de komst van aardgas tot een eind. Zijn werk voor de begrafenisvereniging werd door Roelof Flokstra overgenomen. De verzekeringsportefeuille werd verkocht en het werk bij de PTT met recht op pensioen kon beginnen.

Wijsterse samenleving

Sjoerd en Luchien de Vries waren de kern van de Wijsterse samenleving. Sommige gezinnen maakten op vele manieren gebruik van hun diensten: kranten, bladen, kolen, eieren. Soms was hun rol ook heel indirect als er met de bakfiets koeienstront van het voetbalveld moest worden gehaald. Het veld moest er voor de zondagmiddag weer piekfijn bijliggen met kalkstrepen voor de wedstrijd. Daar zorgde Sjoerd met zijn jongens voor.

Al het werk stond in dienst van de opleiding van de kinderen, zelf hadden ze direct na de lagere school geen opleiding kunnen volgen, hoewel de verstandelijke vermogens daarvoor wel aanwezig waren.

Sjoerd de Vries haalde wel de schriftelijke studie voor de politieopleiding en toen hij met de brandstoffenhandel begon, lukte het hem in korte tijd de daarvoor noodzakelijke diploma's te behalen. Luchien kon op de lagere school al goed leren en was duidelijk een stuwende kracht achter het geheel. De zoons werden al vroeg ingezet bij het werk en met hulp van studiebeurzen werd getracht hen alle studiemogelijkheden te geven. Johannes, de oudste, studeerde wiskunde en werd één van de eerste computerprogrammeurs van het land, Hilbert, de tweede, werd vliegtuigbouwkundig ingenieur, Gerard, de derde, onderwijzer, Andries, de vierde, werd milieudeskundige en Bart, de vijfde, werd in de voormalige gemeente Beilen en in de gemeente Midden-Drenthe wethouder, nadat hij

▲ Op deze foto voor het postkantoor van Wijster, genomen in september 1947, staan vanaf links Roelof Beuving, Jans Veldkamp, Sjoerd de Vries, Tjaak Kuyl en Jacobje Mulder. Op de stoep zitten Hendrik en Trijntje Mulder.

eerst planologie had gestudeerd. Na een lang werkzaam leven van meer dan 50 jaar ging Sjoerd de Vries op 11 februari 1976, op zijn 65ste, met welverdiend pensioen, waarvan hij tot zijn overlijden op 29 juli 1997 heeft kunnen genieten. Het doel van Sjoerd en Luchien om te ontsnappen uit het bestaan van arbeider werd bereikt door een leven van meer dan 50 jaar van hard werken, zuinig zijn en sparen, waardoor zij voor hun kinderen kansen op een betere toekomst konden scheppen. Het is ze gelukt.

DOOR
**A. OOSTERHOF-BOS EN
N. OOSTING-BOS**

De Beilervaart en de familie Bos

In het najaar van 2008 kreeg bij de verkiezing van de mooiste boom in Midden-Drenthe de boom op het perceel bij de Hijkerbrug aan de Beilervaart de meeste stemmen. De ouderdom van de boom werd op 87 jaar geschat. Toen wij dat lazen, wisten we dat onze vader, Bartus Bos, met onze oom Roelof Bos deze boom omstreeks 1921 moet hebben geplant.

Beilervaart

Tussen 1769 en 1780 is de Drentse Hoofdvaart gegraven. In verband met de waterstand in dit kanaal werd in 1790 besloten een verbindingskanaal aan te leggen tussen de Beilerstroom en Smilde. Bovendien zou deze waterweg voor een verbinding over water tussen Beilen en Meppel en Assen/Groningen kunnen zorgen. Een jaar later werd al begonnen met het graven van dit kanaal, dat een lengte had van ongeveer tien kilometer. In 1810 werd de Beilervaart verbeterd. Al in 1810 had een veerschipper om verdieping van het kanaal gevraagd. In 1847 werd de Beilervaart verbreed.

In 1926 gebeurde dat nogmaals, nu vanwege de aanleg van het aansluitende Linthorst Homan-kanaal. Dit gebeurde in het kader van een werkverschaffingsproject.

In de Beilerstroom werd een Rijkskeerschut geplaatst en werd in het dorp Beilen een kanaaltje gegraven (langs de huidige Nassaukade) naar de haven van Beilen, het zogenaamde Klein Vaartje. Door het sluiten van het schut werd het water van de Beilerstroom afgevoerd naar de Beilervaart en de Drentse Hoofdvaart. Het schutje werd in 1791 aangelegd. Het was drie meter breed en de kosten waren f. 14.284,50.

Scheepvaart

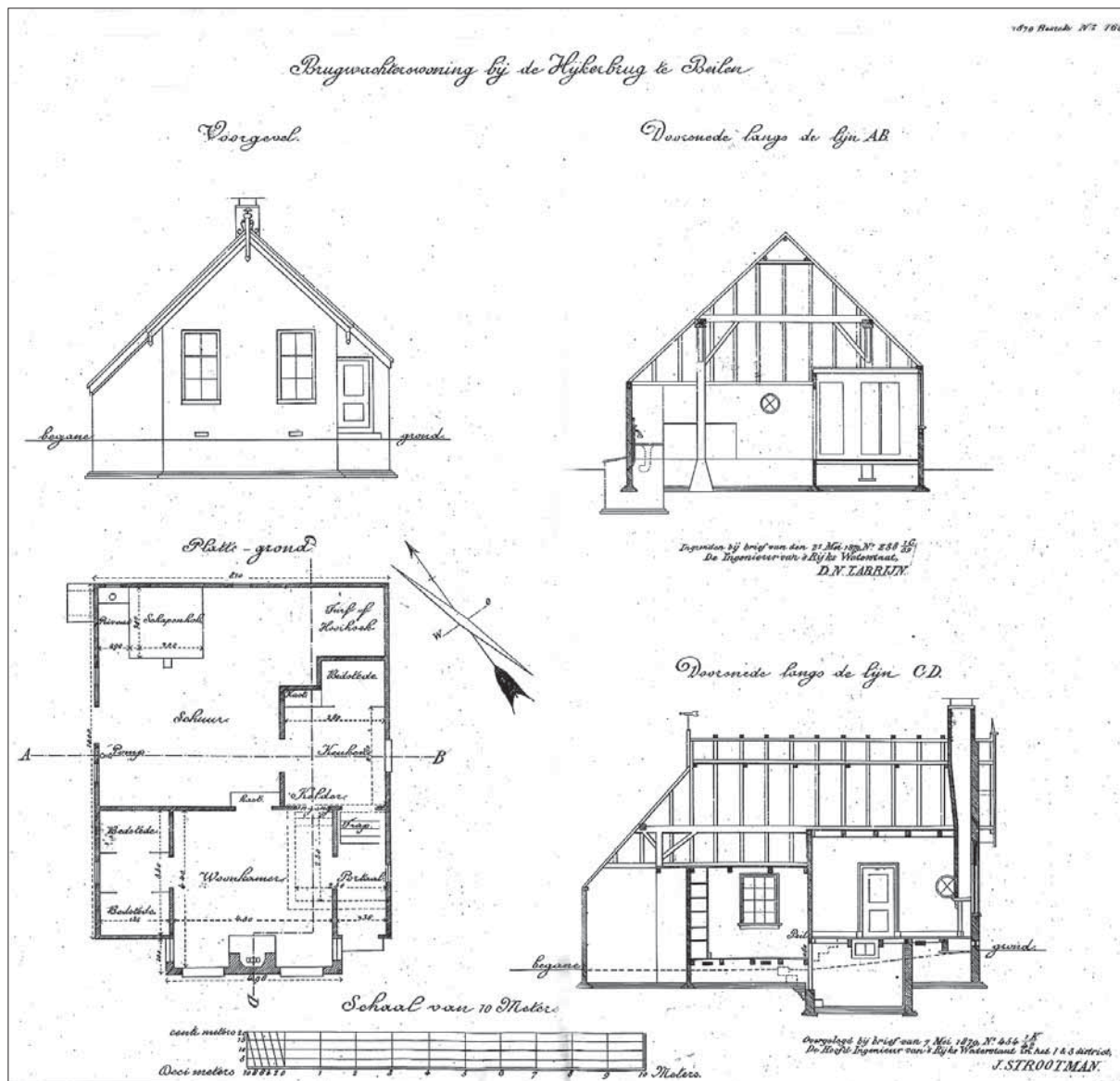
In de zeventiger jaren van de 19de eeuw voer een beurtveer vanuit Beilen wekelijks naar Meppel. De trekschuit van J. Lok voer in 1871 eenmaal per week heen en terug via Assen naar Groningen.

In 1881 voeren J. Lok en R. Horstman eenmaal in de week over Smilde en Assen naar Groningen. E. Vaartjes voer van Beilen naar Meppel vice versa. Voor de scheepvaart waren in 1866 in de gemeente Beilen de schepen van J. Secuur (35 ton), W. Ruscher (25 ton), J. Lok (10 ton), T. Lok (18 ton) en A. van Es (15 ton) geregistreerd. In 1911 waren vier schepen van tien ton en meer in de gemeente geregistreerd: *Op Hoop van Zegen* van Albert Kalsbeek, *De Zwerver* van Thieme de Groote, *De Vijf Gebroeders* van Koendert Vaartjes en *De Hoop* van Martinus Bouwmeester. Beurtschippers waren toen: G. Beuving, H. Holwerda, J. Pots en J. Hellendoorn.¹

De schepen die naar Beilen voeren, waren geladen met turf, graan, grind en bouwmaterialen.

Wegdorp Beilervaart

De woningen en de boerderijen langs de Beilervaart tussen de Nijenheimsbrug en de Brunstingerbrug staan in het zogenaamde wegdorp Beilervaart. Dit heeft een lengte van ongeveer vier kilometer.

Tussen 1921 en 1934 was er een openbare lagere school langs de Beilervaat.²

Hijkerbrug

Op 29 mei 1860 werd een aanvraag ingediend om de Hijkerbrug te leggen. Bij deze brug werd in 1879 een brugwachtershuis gebouwd voor een geschat bedrag van f. 2.495,--.

De eerste bewoners waren onze grootouders Barteld Bos en Annechien Kregel. Zij bedienden de draaibrug.

Barteld Bos

Barteld Bos was op 21 november 1839 te Diever geboren. Hij was een zoon van landbouwer Harm Bartelds Bos en Grietje Jans bij de Berg.

Barteld Bos trouwde op 20 mei 1869 in Peize met

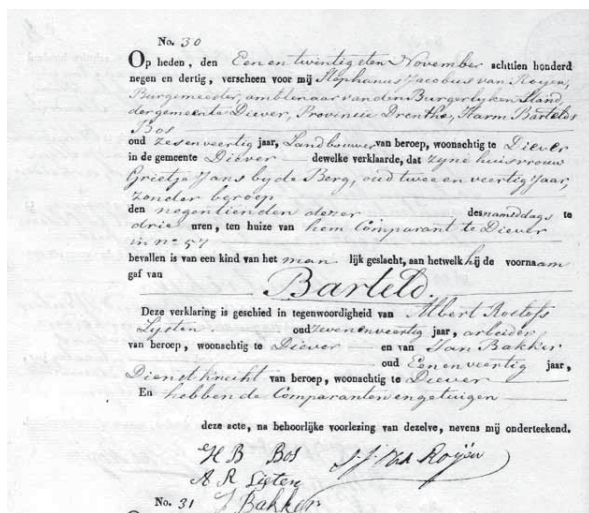
de dienstmeid Annechien Kregel. Op dat moment was Barteld Bos dienstknecht van beroep.

Annechien Kregel was op 8 oktober 1841 te Peize geboren. Zij was een dochter van arbeider Jan Roelofs Kregel en Grietien Meijers.

Kinderen uit het huwelijk van Barteld Bos:

- Grietje, geboren op 23-09-1869 te Hijkersmilde.
- Jan, geboren op 03-09-1871 te Hoogersmilde.
- Harm, geboren op 26-03-1874 te Hoogersmilde. Hij overleed een maand later: op 24-04-1874.
- Harm, geboren op 15-08-1878 te Hoogersmilde.
- Roelof, geboren op 03-01-1884 aan de Beilervaat.
- Bartus, geboren op 12-02-1886 aan de Beilervaat.

Barteld Bos en Annechien Kregel hebben na hun huwelijk achtereenvolgens in Hijkersmilde (1869-1870) en Hoogersmilde (1870-1879) gewoond. In deze plaatsen was Barteld Bos arbeider van beroep.

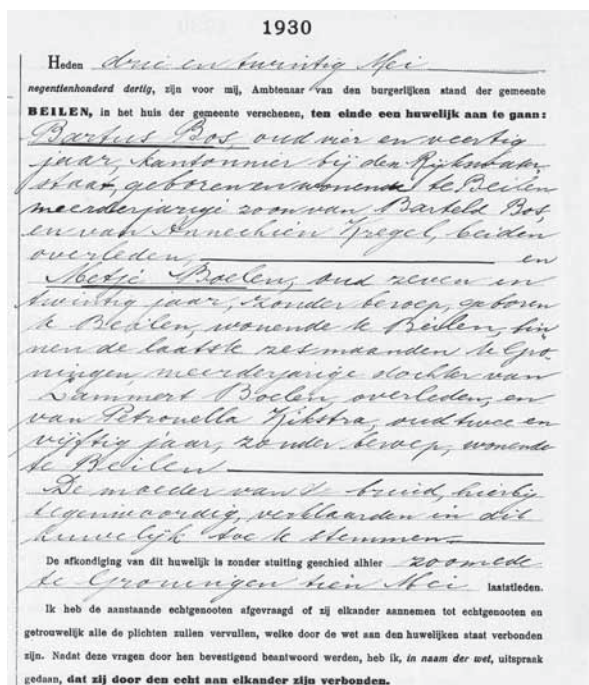

In 1879 vestigde Barteld Bos zich aan de Beilervaart, waar hij brugwachter bij de Hijkerbrug werd. Barteld Bos overleed op 7 februari 1903, 63 jaar oud. Zijn vrouw, Annechien Kregel, overleed op 23 mei 1919 te Beilen.

Bartus Bos

Bartus Bos was in april 1916 benoemd tot brugwachter van de Hijkerbrug, die over de Beilervaart lag. Hij bleef tot juni 1923 brugwachter; hij werd toen benoemd tot kantonnier bij de Rijkskanalen. Hij was in deze betrekking verantwoordelijk voor het onderhoud van de weg, berm en kanaal van Beilen tot

▼ Het bovenste gedeelte van de huwelijksakte van Bartus Bos en Metje Boelen (23 mei 1930)

◀ De geboorteakte van Barteld Bos uit 1839. Linksonder staat de handtekening van zijn vader Harm Bartelds Bos.

Smilde.

Zijn opvolger als brugwachter werd zijn broer Roelof. Hij bleef dat tot 1 oktober 1938. Met ingang van deze datum werd hij benoemd tot kantonnier met als standplaats Steenwijkerwold. Roelof Bos werd opgevolgd door de familie Vierhoven.

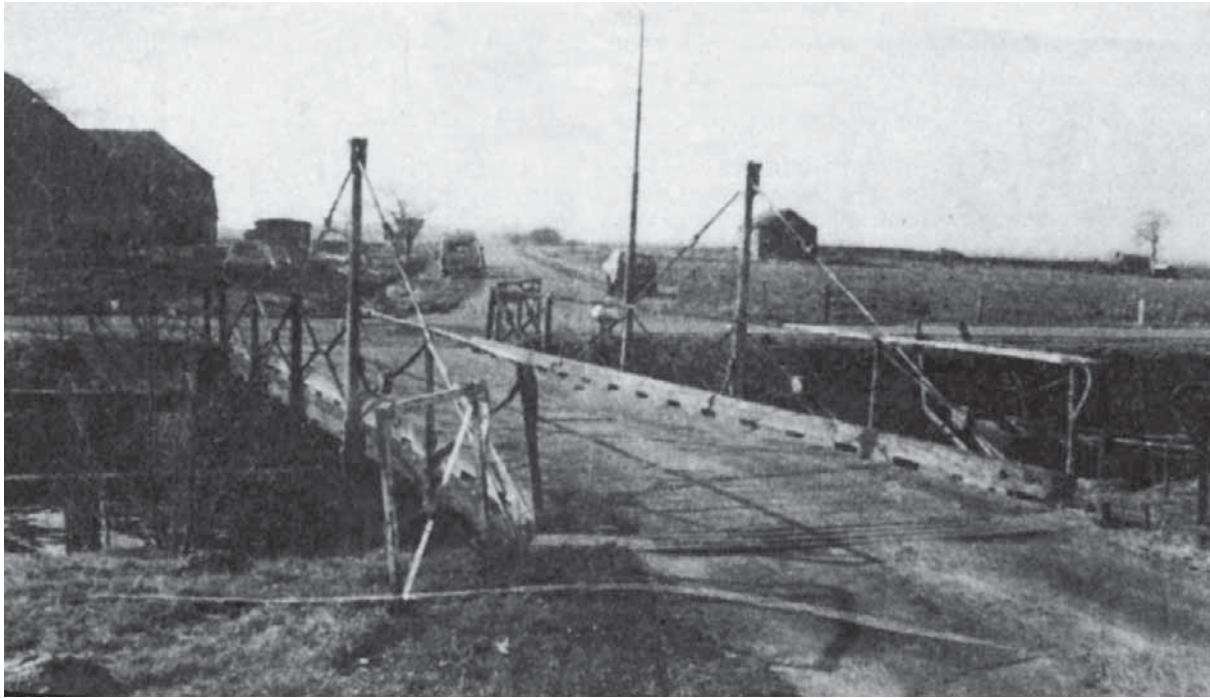
Onze ouders, Bartus Bos en Metje Boelen zijn op 23 mei 1930 in Beilen getrouwd. Metje Boelen was op 11 mei 1903 te Beilen geboren. Haar ouders waren bottelaar en tapper Lammert Boelen en Petronella Kikstra. Zij woonden in Beilen.

Zij bleven tot 1933 in het brugwachtershuis wonen. In 1933 bouwden zij een nieuw huis aan de Beilervaart, een eind verderop in de richting naar Smilde, aanvankelijk huisnummer F33a, later 75.

De weg tussen Beilen en Smilde moest zo nu en dan worden verbeterd. Dit werd gedaan met hete teer en grind. Wanneer ze daarmee aan het werk waren, moest je oppassen niet te dicht in de buurt te komen, want je bleef aan de teer kleven met je schoenen en fietsbanden. Als er veel sneeuw lag, moest de sneeuwploeg de weg vrijmaken. Vader stond dan vroeg op om de voerman wakker te maken. Hij maakte met de sneeuwploeg, die door paarden werd getrokken de weg sneeuwvrij. Dit moest

▼ Het huis aan de Beilervaart in aanbouw (1933-1934).

▲ *De Hijkerbrug werd in 1980 voor de laatste keer op de foto gezet. Links is nog een gedeelte van de boerderij van de familie Bolhuis te zien.*

gebeuren, voordat de melkophaler langskwam. Bij gladheid moest er worden gestrooid. Dit gebeurde niet met zout, maar met zand. Bartus Bos bleef tot aan zijn pensionering in 1951 werken bij Rijkswaterstaat.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam een eind aan de scheepvaart. In 1980 werd de Hijkerbrug vervangen door een betonnen dam met een duiker. De oude draaiburg werd gesloopt door het aannemingsbedrijf C.H. de Jonge B.V. uit Smilde. De brug als verbindende schakel tussen Hijken en Lheebroek was hierom enkele maanden voor alle verkeer gestremd. Enkele jaren eerder was ook de zogeheten Brunstingerbrug vervangen door een dam met een duiker.

Noten

- 1 G.J. Dijkstra e.a., Gemeente Beilen 1811-1997, Beilen 1997, pp. 111-112.
- 2 W. Bakker, 'Openbare Lagere School Beilervaart', in: Historische Vereniging Gemeente Beilen, jaargang 3, nummer 4, pp. 26-28.

► *Metje Boelen en Bartus Bos met hun kinderen Anneke en Nellie.*

'n Doodshemd hef gien buussien

DOOR
ROEL REIJNTJES

Wij zit op 'n aovond stil bij 'n kanner um de ronde taofel en de ketel op de kachel soest. De wind hef in de veuraovend rammelt an de loeken an weerszieden van de glazen. Het is laat in de winter now. De eerpellaanden zint bar en kaal en de mieten met heur dikke boeken kiekt oet over de lege nes. Het is nog tuumig op de boerderij, de winter is bleek van aolderdom. Ik lees de kraant en Tine breit en achter de beddesteedeuren, de beddestee, waar wij zo'n mooi modern kamertien met een dakraampien van maakt hebt, dao slap oes kind.

De klok tikt en wij proot zo, zo wat vot, zo as man en vrouw dat kunt, over dit en dat en over aol Knelis, oes naober, die ziek en miest allennig in zien grote hoes lig en ik vraag an Tine hoe 't er met giet.

Zo even is zie nog hen heuren west. Hie lig daor, de aole man, in zien deurzweette flanellen hemd, geel van de levertraon, en zo as Tine zeg, zien zuster en aander familie zit now bij hum, want het löp zachies op 't einde.

Hie zit daor rechtop in de kussens en zien magere halssien stek er oet, en um de taofel, de familie, die ofwacht.

Het döt oes ja zeer, 't is zo'n ienvoldig mannegien, zo slim op de centen, maor ok zo geestig en toezig. Trouwd heffe nooit west. Hie hef een klein bedriefien en spaarde ait veur de aole dag, een aole dag, die now kommen is en diede ait wied vot scheuf en heel köt is, te köt um het spaarde op te maken of met te nimmen.

"Een doodshemd hef gien buussien," zeg Tine en zunder dat zie meer zeg, begriepe wij saom wat zie meent. Ja, hie hef zo spaard! Atmet hölle, as Tine de was daon har, het waswater van heur op en waste dan zien eigen klee der in, dat spaarde zeep. In zien

groeterige keukentien gunkke umheer en braodde en steufde wat in de zwatte, beroette pannen. Siepels, wat vleis, miestenpaarts zwaor eten. Kaonen en kraopen, kool en spek. Doe wij trouwd zint, heffe bij oes op de bruloft west en hie druug veur en dee de Schnitzelbank en wij zungen van: "Is dat dan gien mooi kadoo, ja dat is een mooi kadoo, mooi kadoo, dat ziej zo, o doe sjeune, o doe sjeune, o doe sjeune Schnitzelbank."

Hie dee het zo mooi en geestig en zien kleine oogies kralden in zien heufd. En doe nog van: "Naor de Kongo," en hie daanste in de ronde en har een kachelpiep under de narm.

En nauw ligge daor en hie is bang, bang veur het einde, want hie wil leven. Hie wil de vruchte plukken van zien lange knooien en sparen, maar now isse ziek, en de hete koorts vret an zien blood en de onofwendbaore kik um de ecke.

Paartie luu hebt zegt, dat levertraon zo best is en hie wol leven en dan zette now en dan de fles an de mond, kokhalste en sleug een paar slokken umdeel. Zien dikke hemd is geel en vet van de oetzweette traon. Hie kik hulpeloos en verbalderd hen de familie, de familie, die toezöt..., een hoopien botten in de kussens.

Wij zit in oes eigen keuken, naost zien hoes, en der wodt an het glas dobberd. Het is zien trouwde zuster. Ow ankommen wilt. Hie, Knelis, vrag naor oes en is zo minnig. En wij komt an en toegeliëks met oes komp er een neef binnen, een grote sterke vent en hie nemp de frisse wind van boeten met zuk met. Hie röp van: "Moj, hoe is 't?" en van "Stik de kop er maor ies oet, aole Kees." Het hoopien starvend mensk in de kussens kik hum hulpeloos an en praanselt wat veur zuk hen.

► *Een hemdrok is een tussenkledingstuk dat in het werk op het land ook wel als bovenkleding werd gedragen. Deze hemdrok is gemaakt van een stevige gestreepte katoen en gevoerd met flanel. Er zit weinig model in.*

Tine schudt hem de kussens wat op en zie hef een kommegien soep veur hum metneumen. Daor wille nog wal wat van nimmén, maor het blif bij een theelepeltien.

Het zunige laamplocht schient over het geheimzinnige tafreel van een starvend, ienzaom mensk, over familie en vrende die de wacht holt en het is of ok de kat het slim vuult. Zie mauwt klaogliek en is hiel unrustig.

Hie begunt te wuulen en schrowt stillik. Het is een geluudloos schroowen van een mensenhart. Hie flustert van 'mien moe' en hie glumlacht. Dan glidt er weer een schade over zien smal gezichtien en hie praanselt van "Aal kostings," en "dat kan almaol niet," en dan starfte langzem.

De dood krup stadig umhoge. Hie mompelt, hie dooft oet en hie glumlacht, heel stil, daor in de grote keuken, met het ene raam en met oes allemaol um de taofel.

"Het is veurbij," zeg Tine en heur ogen traont. Zien zuster stiet op en zet de klok stil.

Hie wodt oflegd en krig het linnen hemd an, het eigen deur zien volk spinnen linnen hemd, dat al zo lang in het kamnet lag. En hie lig daor met een grote vrede in de beddestee.

Vief dagen later bringe wij hem hen en asse dan votbracht is en alles achter de rugge, dan giet de familie de boel oprumen en zie vindt zo veule. Zie loopt met grote hoeden met struusveren der op, deur hoes hen. Der hef vrogger een modiste woond in het hoes en al dat gerak lag nog op zolder. Zie lacht en hebt wil, de familie, en hebt het mal vel an.

Zie hebt niet veul kregen, het geld giet hen de karke. Zie vindt een kist, vol met aole spiekers, almaol roestige spiekers, paartie zunder kop, die- de in zien lange leven zunig bij 'n kanner gaard hef en zie kriegt 'n kanner bij de kop over een paar dingen, die zie almaol hebben wilt en heur geschroow klink mangs hoog op deur de holle daok.

Zie verwiet 'dit en dat' en wij heurt van: "Hendrik, bind je in!" Zo röp een manskeerl.

In zien ieken kist, op de aole hof, daor slap Knelis. Och jao...

Dood is niet slim, het is een slaopen in 't grote bedde van de ruste, waor 't veilig is en 't longern blust. Gien stried, gien waopen en hie slap. Leeg is zien grote hoes, waor zien arven kribt um watte spaarde. In een hoek stiet de kist, de kist met roestige spiekers en de kat löp zukend rond en mauwt en röp um Knelis, heur vrend, maor hie zal het niet meer heuren.

Oproep

De redactie wil graag in contact komen met mensen, die weten wie Knelis is geweest en/of hem hebben gekend.

► *Sterfbed (1927). Schilderij van Harm Zondag (1891-1982). (DMA)*

DOOR
W. BRINKMAN EN G.J. DIJKSTRA

Willem Vos en Hermannus Vos - 2

In het vorige nummer is verteld, hoe Hermann Friedrich Wilhelm Voss omstreeks 1816 uit Tecklenburg is vertrokken om zich in Beilen te vestigen. In Beilen liet hij zich Willem Vos noemen. In deze bijdrage vertellen we, hoe het Willem Vos en zijn zoon Hermannus Vos in Beilen is vergaan.

1. Willem Vos (1797-1847)

In Beilen heeft Hermann Friedrich Wilhelm Voss zijn naam 'vernederlandst' tot Willem Vos. Hier leerde hij Hendrikjen IJzerbrand Jonkers, geboren op 10 maart 1800 te Assen, kennen. Zij woonden en werkten in De Paltz, zij als breister, hij als wever en /of kleermaker.

In het voorjaar van 1819 vertelde Hendrikjen IJzerbrand Jonkers aan Willem Vos, dat zij van hem in verwachting was. Zij namen het besluit, dat zij met elkaar zouden trouwen, maar de plaatselijke bestuurders deelden Willem Vos mee, dat hij niet over de juiste papieren beschikte. In september 1819, na het seizoenswerk in Beilen, is Willem Vos naar Tecklenburg gelopen, 160 kilometer, om de benodigde papieren op te halen. Pfarrer Esschenbrügge schreef voor hem op 25 september 1819 een geboortakte, waarin hij verklaarde, dat Hermann Friedrich Wilhelm Voss als zoon van Johann Hermann Voss en Anna Maria Klocken op 4 januari 1797 was geboren. Daarmee liep Willem Vos terug naar Beilen.

◀ De pastorie in Tecklenburg. Hier woonde in 1819 Pfarrer Esschenbrügge.

► *Een breister. Gedeelte van het olie-
verfschilderij Breiende herderin van
W.H. van der Nat (1864-1929) (DMA).*

Daar hoorde hij bij het overleggen van zijn geboorteakte, dat hij ook nog een akte moest hebben, waarin de namen van zijn ouders stonden vermeld en of deze nog in leven waren.

Het was inmiddels eind september 1819, zijn vrouw was hoogzwanger, waarop het jonge stel besloot dat Willem niet nog eens naar Tecklenburg zou reizen. Op 17 december 1819 werd uit hun buitenechtelijke relatie Maria Hendrika geboren. In het geboorteregister wordt een 'erkenningssakte' opgenomen, waarin als vader van het kind Willem Vos wordt genoemd.

In 1821 was Hendrikjen IJzerbrand Jonkers in verwachting van haar tweede kind. Het is denkbaar dat uit de Beiler (kerkelijke) gemeenschap druk op het jonge paar is uitgeoefend om nu maar eens het wettelijk huwelijk aan te gaan.

Na de oogstwerkzaamheden in 1821 vertrok Willem Vos opnieuw voor een tocht van 160 kilometer naar Tecklenburg, waar Pfarrer Esschenbrügge op 24 september 1821 het gevraagde document heeft opgesteld. Willem Vos bleef na de ondertekening niet lang in zijn geboortestad, want op zondag 30 september 1821 werd voor de eerste keer in de kerk geproclameerd, dat Willem Vos en Hendrikjen IJzerbrand Jonkers voornemens waren met elkaar in het huwelijk te treden. Willem Vos moet op zaterdag 29 september 1821 het gevraagde document aan predikant Pieter Dorenbosch hebben laten zien, waarop deze een dag later het aanstaande huwelijk kon afkondigen.

Op 7 oktober 1821 volgde een tweede proclamatie, waarna op 3 januari 1822 'schout' (burgemeester) Teunis Hunse het burgerlijk huwelijk tussen Willem Vos en Hendrikjen IJzerbrand Jonkers in aanwezigheid van de getuigen Otte Brunsting, Jan Hunse, Remmelt Hendriks en Jan Kuik sloot. In een bijlage van de huwelijksakte staat vermeld, dat Willem Vos en Hendrikjen IJzerbrand Jonkers direct na de huwelijksvoltrekking hebben verklaard 'dat van hen een kind is geboren zijnde op het register

► *Achter deze woning aan de huidige Kampstraat (zie pijl) huurde Willem Vos omstreeks 1820 een kleine woning.*

van den civielen staat der Gemeente van Beilen van het jaar' 1819, 17 december, 'onder de naam van Maria Hendrika ingeschreven hetwelk zij voor hun dochter erkennen'.

Brinkstraat

In de volkstelling van 1821 wordt Willem Vos als 'gehuwde man' vermeld. Hij woonde op huisnummer 38 (de noordzijde van de Brinkstraat) samen met zijn vrouw en twee 'ongehuwden'. Eén van deze twee was Maria Hendrika. In 1822 was Willem Vos kleermaker van beroep.

In de twintiger jaren van de 19de eeuw verging het Willem Vos goed. Na de grote brand van Beilen van 8 augustus 1820, waarbij 77 van de ruim 100 panden in Beilen met inboedel door brand waren verwoest, was er voor een kleermaker veel werk.

Bisschopsstraat

In de jaren twintig van de 19de eeuw slaagde Willem Vos erin aan de Bisschopsstraat een eigen huis te verwerven. Het huisje kwam op een grondstuk te staan, dat na 1826 was afgesplitst van een groter perceel. Zijn woning kreeg het huisnummer 89a en had in 1832 het kadastrale nummer 152. Het was een eenvoudige, kleine woning, 1 roede en 50 ellen. Volgens de kadastrale gegevens van 1832 werd Willem Vos voor deze woning door de belastingdienst voor f. 9,-- aangeslagen. In Beilen was de gemiddelde aanslag voor een woning ruim twintig gulden.

Kerkstraat

In 1840 woonde het gezin van Willem Vos aan de Kerkstraat, op huisnummer 9. Op de kadastrale

◄▲ Op de kadastrale kaart van 1832 is de Brinkstraat met de huidige Markt te zien. Bewoners omstreeks 1825: 1-Willem Vos; 2-landbouwer en molenaar Albert Brunsting; 3-landbouwer Hendrik Schuring; 4-landbouwer Jan Brunsting.

▲ De situatie in de Kampstraat in 2009. Op deze plaats heeft Willem Vos in de jaren 1820-1825 gewoond.

kaart van 1832 is dit sectie D, nummer 89. Dit pand behoorde in 1832 toe aan de weduwe van Lucas Mulder (landbouwer). Het pand was groot 3 roede en 90 ellen en de belastingaanslag was f. 15,--. De nieuwe woning van Willem Vos was weliswaar ruim twee keer zo groot, maar hij bezat slechts de helft van dit pand.

De naaste burens van Willem Vos in de jaren veertig van de 19de eeuw waren: Jan Roelofs Hunse (oostzijde; huisnummer 7) en ten westen: Lucas Mulder (kleermaker), Joost H. Wolting (landbouwer) en Jacob J. Wolting (kuiper), allen op huisnummer 10.

Woonomstandigheden

De woonomstandigheden voor het gezin van Willem Vos waren niet goed. Weliswaar zal hij iets groter behuist zijn geweest dan zijn ouders en had

◄ Bisschopsstraat omstreeks 1915. Links van de meest linkse woning (de toenmalige burgemeesterswoning) stond de woning van Willem Vos.

▲ Op de kadastrale kaart van 1832 de Bisschopsstraat en de naaste omgeving. Bewoners omstreeks 1832: 1-Willem Vos; 2- predikant J.P. Dorenbosch.

▶▲ Wat anno 2009 een garage is, was in 1832 de woning van Willem Vos. In de muur zijn de stenen uit de 19de eeuw nog zichtbaar (zie inzetfoto).

▶ Op de kadastrale kaart van 1832 de Kerkstraat en de naaste omgeving. Bewoners omstreeks 1840: 1-Jan Roelofs Hunse; 2-Willem Vos; 3-Lucas Mulder; 4-Joost H. Wolting en Jacob J. Wolting.

▼ De Kerkstraat in het begin van de 20ste eeuw. Op de plaats van het tweede pand links woonde Willem Vos.

▶▼ De Kerkstraat anno 2009. Op de plaats van het monument/het plantsoen woonde Willem Vos omstreeks 1840.

hij een 'eigen' woning, maar de leefomstandigheden waren verre van gezond. In de eerste plaats was de behuizing, zowel in de Bisschopsstraat als in de Kerkstraat klein. Het grondstuk waarop de woning van Willem Vos in de Bisschopsstraat stond, was ongeveer 1,5 are. In de Kerkstraat was het grondstuk ruim twee keer zo groot, bijna 4 are. Zijn woningen zullen zeer vermoedelijk uit één ruimte hebben bestaan met een zoldering, waar je niet kon lopen. Hier sliepen de kinderen. Op de benedenverdieping zal een ruimte als bedstee zijn afgetimmerd en in het voorste gedeelte van de woning zal de kleermakerstafel van Willem Vos hebben gestaan.

In die ene ruimte werd gewerkt, geleefd en gekookt. De onreinheid, de stank, de mensopeenhoping met haar zedelijke en fysieke gevolgen zal tot slechte woonomstandigheden hebben geleid.

Fraai zullen de woningen er ook niet hebben uitgezien, althans volgens een schrijver die Drenthe in 1843 bezocht. Hij kwam veel huizen tegen met vervelende deuren en vensters, uitgescheurde muurhoeken, gebroken glasruiten welke gaten gestopt waren met bordpapier of soms met een oude, samengevouwen zak.¹

Kleermaker

Willem Vos was zijn gehele leven kleermaker van beroep. Zijn vrouw, Hendrikje Jonkers was naaister. Het voornaamste gereedschap van hem bestond uit een tafel, naald en draad, een schaar, een persplank (een eikenhouten plank van 70 centimeter), die hij op zijn knieën liet rusten en een strijkijzer. Dit laatste gebruikte hij om de naden aan de binnenkant van de kleding te persen. Het strijkijzer verhitte hij in het haardvuur. Om te bepalen of het ijzer heet genoeg was, spuugde Willem Vos even op het ijzer. Als het speeksel er sissend afviel, was het klaar voor gebruik.

Voor het maken van trouwgoed waren Willem Vos en Hendrikje Jonkers soms wekenlang bezig. Voor het kostuum van de bruidegom gebruikten zij een zwart lakense stof. Voor hemden (boezeroenen) gebruikten zij meestal roodbaaien stoffen. Wanneer er op korte termijn rouwkleding moest komen, was de werkdruk hoog.

De stugge manchester stoffen gebruikte Willem Vos voor het maken van 'striepkoordbroeken'. Deze broeken voorzagen hij aan de voorzijde van een klep. Deze broeken werd klapbroeken of 'broeken met een pleziertafeltje' genoemd. De kwaliteit van deze broeken was zo goed, dat ze een mensenleven lang meegingen.²

▲ *Tekening van Valentijn Bing en Jan Braet von Ueberfeldt (omstreeks 1865), waarop enkele vrouwen en een schaapherder in werkkleding staan afgebeeld. Opmerkelijk is de sterk vooruitstekende blauwe hoofddoek, ter bescherming tegen de zon, en de zwarte muts met geplooid zwart lint omzet, die de witte nauwsluitende muts bij de dagelijkse kleding meestal vervangt. De man met wie deze vrouwen in gesprek zijn is de schaapherder in zijn werkkleding. Over de duffelse jas draagt hij een mantel van ongeverfde wol; aan de klompen zijn leren schachten, die tot aan de knie reiken vastgespijkerd. De leren broodzak en de wollen breikous zijn onafscheidelijk, evenals zijn herdersstaf.*

In 1830 was Willem Vos de enige van de vijftien kleermakers in Beilen, die een kleermakersknecht in dienst had. Bij hem werkte en woonde Christiaan Moeke die omstreeks 1812 in Coevorden was geboren. Zijn ouders zijn vermoedelijk afkomstig uit het graafschap Bentheim.

Naaister

Voor het fijne naaiwerk werd een beroep gedaan op bekwaame kleermakers of op naaisters, bijvoorbeeld wanneer trouwkostuums of rouwkleding moesten worden gemaakt. De naaister had zich erin bekwaamd de meer edele stoffen te bewerken. In 1822 werd bij haar huwelijk met Willem Vos vermeld, dat Hendrikje IJzerbrand Jonkers 'breister' van beroep was. Van de gesponnen wol breide Hendrikje ondergoed, borstrokken, kousen en

► *Zo moet Hendrikjen IJzerbrand met haar oudste dochters aan het naaien zijn geweest. Max Liebermann, Hollands interieur - Naaikamer, 1886, olieverf op doek op paneel geplakt, 36 x 27,3, Staatsgalerie Stuttgart.*

dergelijke. Van Willem Vos zal zij ongetwijfeld het fijne werk van het maken van kleding hebben geleerd.³

Ook de dochters van Willem Vos en Hendrikjen IJzerbrand Jonkers zullen het vak van het maken van kleding hebben verstaan. In 1847 wordt als beroep van Marrigje Vos 'naaister' vermeld. Zij was de tweede dochter van Willem Vos.

Herkomst van kleermakers en naaisters

In 1830 woonden in de gemeente Beilen 2.183 personen. Veertien van hen waren kleermaker; daarnaast was er één kleermakersknecht. Dat houdt in, dat per 145 inwoners één kleermaker in de gemeente werkzaam was. Acht van deze kleermakers woonden in het dorp Beilen, de overige in de omliggende dorpen: Eursing (1), Hijken (1) en Wijsster (4).

Harm Tiesing beweerde dat veel kleermakers uit het graafschap Bentheim kwamen. Van de vijftien kleermakers in de gemeente Beilen is niet één afkomstig uit het graafschap Bentheim. Willem Vos en Willem Ulhake zijn afkomstig uit het graafschap Tecklenburg en Johannes Klip uit Mülhausen (ligt tussen Duisburg en Venlo). Verder zijn de kleermakers uit Beilen geboren in Hoogetveen (3), Arnhem (1), Groningen (1), Loppersum (1), Coevorden (1), Smilde (1) en onbekend (1). Drie kleermakers zijn in Beilen geboren.

In 1830 werden in Beilen bij de volkstelling van 1830 negen naaisters vermeld. Eén van hen was gehuwd, één was weduwe en de overige zeven waren ongehuwd. Wat opvalt is, dat van de zeven ongehuwde vrouwen er vier ouder dan 30 jaar waren. Van de negen naaisters waren er zes in Beilen geboren. De overige drie waren in de stad Groningen (2) en Westerbork (1) geboren.

Bij de 'naaisters' in Beilen was in 1830 Hendrikjen IJzerbrand Jonkers, de vrouw van Willem Vos niet vermeld. Achter haar naam stond 'zonder beroep' vermeld. Slecht bij één vrouw van een kleermaker stond het beroep 'naaister' vermeld. In werkelijkheid zullen dus meer dan de negen vermelde naaisters het beroep van naaister hebben uitgeoefend. Ook de vrouwen van de kleermakers zullen hun

man als 'naaister' hebben meegeholpen bij zijn werk. Datzelfde gold voor de zonen en de dochters.⁴

Overlijden

Hendrikjen IJzerbrand Jonkers was op 20 maart 1842 op 42-jarige leeftijd in het kraambed overleden. Een dag eerder was haar dochter Wilhelmina geboren. Dit meisje overleed een half jaar later. Willem Vos bleef alleen achter met zijn kinderen Marrigje (20 jaar), Jannes (17 jaar), Hermannes (14 jaar), Bernhart (Berend) (12 jaar), Vrouwkje (9 jaar), Betje (6 jaar) en Aaltje (4 jaar). Zijn oudste dochter, Maria Hendrika, was in 1840 gehuwd.

Van de genoemde kinderen zullen Hermannes en Berend hun vader in de veertiger jaren hebben geholpen bij het maken van kleding. Zij waren later in Beilen werkzaam als zelfstandige kleermakers. Jannes was al uit huis en was in Hoogetveen bakkersknecht.

Bij zijn overlijden op 12 november 1847 was de 50-jarige Willem Vos eigenaar van 'de helft van een huis en een erf, staande en gelegen aan de Kerkstraat te Beilen, gequoteerd met no. 8' en daarnaast had hij vier percelen bouwland, waarvan drie er op de es van Beilen lagen en één bij Makkum.

'Zwarte jaren'

Na het overlijden van zijn vrouw kenden Willem Vos en zijn kinderen moeilijke tijden. De jaren 1845-1854 werden de zogenaamde 'zwarte jaren' genoemd. In de zomer en de herfst van 1845 openbaarde zich een aardappelziekte, waardoor zo'n 75% van de aardappeloogst verloren ging. In 1846 kwam andermaal niets van de aardappeloogst terecht. Ook de roggeoogst - roggebrood was het

No. der wo- ning van den schuld- pligtigen.	NAMEN DER OUDERS OF VOOGDEN	NAMEN DER SCHOOLPLIGTIGE KINDEREN OF PUPILLEN.	Geboortelijd van de school- pligtige kinderen of pupillen.	AANSLAG VAN IEDER SCHOOLPLIGTIGE.			Of zij al dan niet gevaccineerd zijn hebben gehad.	Zoo zij tot welk zij heho- ren al gebruik v.
				naar 5 cents.	naar 2½ cents vrijge- steld onver- mogend om het volle school- geld te betalen.	naar 1 cent vrijge- steld onver- mogend om het teerde school- geld te betalen.		
89	W. E. Timmermans	E. J. J. Jannes	10. 8.			2	gevaccineerd	
89	W. Vos	Jannes, Albrecht, Bernard	10. 8. 5		1	2		
93	G. H. Fleiter	Willem Vos	6. 5	2				
97	H. O. F. Holt	Dieter Smit	8. 6	2				
98	J. H. L. Oudekerk	Albrecht, Dirk, Johanna	10. 8. 6			3		

▲ Als 'onvermogen' man betaalde Willem Vos in 1834 voor Jannes het halve schoolgeld en was hij voor

Harm en Bernard vrijgesteld van het betalen van schoolgeld.

volksvoedsel - bracht minder op, omdat de planten door 'roest' waren aangetast. De enkele percelen bouwland die Willem Vos had, zullen bij tegenvallende oogsten onvoldoende hebben opgebracht om in de eerste levensbehoeften te voorzien.

Daarnaast waren de winters van 1846-1847 en 1847-1848 zeer streng. Door de schaarste liepen de roggeprijzen op en bleven de aardappelen duur. In deze tijd, op 12 november 1847, overleed Willem Vos. Hij liet in zijn huis vijf minderjarige kinderen als wezen achter.

In het midden van de 19de eeuw waren deze kinderen op zichzelf aangewezen. Alleen van de diaconie van de Ned. Hervormde Gemeente konden de kinderen van Willem Vos naar behoefte geld, kleding of brood ontvangen. In de jaren 1845-1848 overstegen de uitgaven de inkomsten van de

diaconie. Het gemeentebestuur moest financieel bijspringen, maar zag dat in deze tijd nog niet als haar taak.

Voor mensen uit de 'minvermogenende klasse', waartoe ook Willem Vos en zijn gezin behoorden, werd door het gemeentebestuur werk gezocht. Aangezien het gemeentebestuur niet over eigen grond beschikte, bestond het werk voornamelijk uit het zoeken van stenen, het verbrijzelen van de gevonden en aangevoerde stenen en het plukken van heide. Vrouwen en kinderen werden aan het werk gezet met het spinnen van vlas of wol. De minderjarige weeskinderen van Willem Vos zullen ook deze werkzaamheden hebben uitgevoerd om wat geld bij te verdienen naast het voortzetten van het kleermakerswerk van hun vader.

Het is ook niet uit te sluiten, dat de kinderen van Willem Vos in de weverij van de zogenaamde Calicotfabriek van W. Timmer en H.J. Smit hebben gewerkt. Overigens werd niet alleen in het fabrieksgebouw gewerkt, maar ook bij mensen thuis vonden werkzaamheden plaats. In de fabriek werkten 28 personen: twee volwassen mannen, dertien jongens van 13 tot 16 jaar, dertien meisjes van 13 tot 16 jaar. In de zomermaanden begonnen de kinderen en de arbeiders 's morgens om 05.00 of 06.00 uur en in de winter bij het aanbreken van de dag. Er werd het gehele jaar door gewerkt tot 20.00 uur. Vrije uren hadden de arbeiders en de kinderen 's morgens van 9.00 tot 10.00 en 's middags van 12.30 tot 14.00 uur en in de wintermaanden 's avonds een half uur.

◀ De Ned. Hervormde kerk te Beilen

► *De kinderen van Willem Vos zullen evenals deze kinderen op de Beiler brink hebben gespeeld, maar ze moesten ook op jeugdige leeftijd meewerken in het gezin om financieel rond te komen. Max Liebermann, Spielende Kinder, 1882, olieverf op doek, 51x69.*

In de fabriek stonden 27 weefstoelen met zogenaamde snelspoel, die door handkracht in beweging werden gebracht. Het werk van de kinderen bestond uit het weven van katoenen stoffen. Het gemiddelde bedrag van de arbeidslonen was 25 à 30 cent per dag.

In 1844 nam het werk in de fabriek toe, 'aangezien veel meer lieden er hun brood verdienden'. Ook uit het verslag over 1845 viel op te maken, dat juist de lagere sociale klasse werk vond in de katoenweverij. Burgemeester mr. C.L. Kniphorst was in deze crisisjaren blij met deze werkgelegenheid in zijn gemeente. 'Een menigte jongelieden uit geringe klasse' had weefgetouwen in huis, zodat dankzij deze fabriek 'een groot getal lieden hun brood en velen mede voor hunne ouders verdienden'. Tot deze 'geringe klasse' behoorden Willem Vos en zijn kinderen.⁵

2. Hermannus Vos (1827-1871)

Toen zijn vader Willem Vos op 12 november 1847 overleed, was Hermannus 20 jaar oud. Hij bleef met zijn broertje Berend (17 jaar), zijn oudere zuster Marchje (25) en zijn zusjes Betje (12 jaar) en Aaltje (10 jaar) in het ouderlijk huis aan de Kerkstraat 8 wonen. De woning was hen en de gehuwde Maria Hendrika bij testament nagelaten.

Op 15 mei 1850 huwde Hermannus' oudere zuster Marchje Vos te Beilen met Hendrik Jan Ranters. Een dag later verliet zij samen met haar man Beilen om in Noordbarge een smederij te beginnen. Zijn zusje Betje woont in 1853 niet meer bij Hermannus in huis. Zij werkte elders als dienstbode. Ook zusje Aaltje was toen al uit het huis van Hermannus vertrokken. Zij werkte in 1853 in Emmen als dienstbode.

Toen zijn oudere zuster en zijn jongere zusjes het huis hadden verlaten, huwde Hermannus op 23 april 1853 te Beilen met Jantien Bakje.

Ruim een jaar later, op 30 september 1854, huwde zijn jongere broer Berend, eveneens kleermaker, met Hendrikje Scholtmeijer uit Westerbork, dienstmeid van beroep. Zij gingen in de Bisschopsstraat wonen.

Goede en kwade tijden: de levensomstandigheden

Hermannus' vader had in het begin van de 19de eeuw gekozen voor een nieuw bestaan in Drenthe. Hij had de armoede, de werkeloosheid en de slechte levensomstandigheden in Tecklenburg achter zich gelaten. Willem Vos was erin geslaagd in Beilen een bestaan als kleermaker op te bouwen en was financieel in staat geweest een eigen woning en enige percelen grond te kopen. Toch bleef hij in Beilen tot de minvermogende klasse behoren.

Hermannus Vos had in de eerste helft van de 19de eeuw goede en kwade tijden meegemaakt, die deze periode zo kenmerkte. Zijn levenscyclus was als die van nagenoeg iedere ambachtsman en arbeider: als kind redelijk tot goed, maar vanaf jonge leeftijd moest hij meeverdienen om het gezin waarin hij opgroeide een redelijk bestaan te geven. Na het overlijden van zijn vader rustte op hem, zijn jongere broer en de jongere zusters een zware last om aan voldoende inkomen te komen voor een menselijk bestaan, zeker in perioden van economische malaise. Nadat zijn jongere broer en zijn jongere zusters het huis hadden verlaten en hij met Jantien Bakje was gehuwd, moest hij voor voldoende inkomen voor zijn eigen gezin zorgen.

Van groot belang was in het midden van de 19de eeuw het prijspeil van de voornaamste levensmiddelen. Bij duurte nam de armoede toe. Ook strenge en langdurige winters hadden een nadelige invloed op het bestaan. Omgekeerd ging het in tijden wanneer de voedselprijzen laag en de winters zacht waren beter. Deze fluctuaties tussen goede en slechte jaren bepaalden sterk het leven in het gezin van Hermannus Vos in de periode 1853-1871.⁶

Voedsel

De aardappel was in het gezin van Hermannus Vos het belangrijkste voedsel. Deze werden gewoonlijk met wat azijn en mosterd in grote hoeveelheden naar binnen gewerkt. Alleen op bijzondere dagen werd op de aardappelen wat olie of vet gesmeerd. Dit eenzijdige voedsel leidde bij jonge kinderen vaak tot harde, opgezette buiken. Daarnaast at men roggebrood. Tarwebrood was te duur. Pas toen de accijns op het malen van tarwe in 1856 werden afgeschaft, werd tarwebrood ook voor de lagere klasse enigszins betaalbaar. Vlees was een luxe-artikel, dat af en toe op tafel kwam bij het gezin Vos. Hermannus Vos bezat in het midden van de 19de eeuw ruim 70 are bouwland op de verschillende bouwvelden bij Beilen en bij Makkum. Hier verbouwde hij niet alleen aardappelen, maar ook

◀ *Koffie en stoet stond dagelijks op tafel (uit Moulin, Europa).*

graangewassen, boekweit, knolgewassen en groenten zoals bonen. Daarmee zorgde hij ervoor, dat het voedsel ook enigszins gevarieerd was.

Het is niet bekend of Hermannus Vos vee hield. Voor vlees en melk was hij vermoedelijk aangewezen op landbouwers in Beilen. Jantien Bakje maakte verschillende soorten pap en bakte van boekweit pannenkoeken.

In het gezin van Hermannus Vos dronk men voornamelijk koffie of een zwart vocht dat daarvoor doorging. Bier heeft men niet gedronken, dat was te duur. Daarentegen werd er jenever gedronken. Door de prikkeling van alcohol werd het onaangename gevoel van holheid in de maag verdreven.⁷ In het dorp Beilen waren in de eerste helft van de 19de eeuw twee jeneverstokerijen. Deze werden in 1852 en 1854 gesloten.⁸

Kleermaker

Evenals zijn vader zal Hermannus Vos als kleermaker veelal op pad zijn geweest om bij de boeren thuis de gewenste kleding te maken. Hermannus ging dan 's morgens om een uur of zeven van huis - bij de zomerdag nog vroeger -, vergezeld van één van zijn zonen of van zijn broer Berend, naar de boerenfamilie, waar hij was ontboden. Nog voor het

▼ *Jozef Israëls (1824-1911). Arbeidersgezin aan de maaltijd (1882), doek, 71x105 (uit: Leeuw, Van Gogh).*

ontbijt legde hij op de grootste tafel de stoffen uit, die hij zou knippen. Voordat hij hiermee begon, had hij eerst de maat genomen bij de persoon die een nieuw kledingstuk zou krijgen. De maat nam hij bijvoorbeeld met een lege papieren tabakszak, die voor deze handeling was bewaard. Hij sneed uit deze tabakszak een lange papieren band, waarmee hij het lichaamsdeel ging meten, waarvoor een nieuw kledingstuk moest worden gemaakt. Hermannus Vos had bijna de hele dag zijn 'persijzer' in het vuur liggen. Met het hete ijzer werden op de persplank de naden aan de binnenkant dichtgeperst. Dat moest op voorzichtige wijze gebeuren om te voorkomen dat het garen zou verbranden. Vaak verstelde Hermannus voor zijn klanten de kleding. Soms maakte hij voor 30 cent voor een boerenknecht een broek of voor 60 cent een jas. Als hij in zijn woning aan de Kerkstraat aan het werk was, zat hij meestal voor het raam met zijn voeten op een stoof, zodat menig Beiler die door de Kerkstraat liep hem zag werken. Zijn naaigaren maakte hij sterker met een stukje was, dat hij van zijn buurman Jan Roelofs Hunze had gekregen, die bijen hield. Van naalden in verschillende groottes was hij ruim voorzien. Een grote schaar had hij voor het knippen en een kleine voor het afsnijden van een draad.

Op het eind van zijn werkzame leven kreeg Hermannus Vos te maken met concurrentie van de confectie-industrie. Van zijn zonen is bekend, dat Hendrik Jan niet alleen het kleermakersvak goed beheerste, maar ook goed kon breien. Toch werd hij geen kleermaker. Dit zal te maken hebben gehad met het feit, dat de confectie-industrie door lagere prijzen en snellere productie te concurreren was geworden voor het grote aantal kleermakers, dat in de Drentse dorpen werkte en woonde.

Koopman

In 1853 en 1856 werd als beroep van Hermannus Vos 'kleermaker' vermeld; in akten van 1861, 1868 en 1871 werd 'koopman' als zijn beroep vermeld. Welke producten hij heeft verkocht, is vooralsnog niet bekend.

Na zijn overlijden in 1871 houdt zijn tweede vrouw,

► Koopman met hondenkar in Drents dorp, 1895 (olieverfschilderij van M.W. Liernur). Hij ventte nog goederen uit die per trein of boot naar bijvoorbeeld Beilen werden gebracht.

Roelofje Boer, de winkelnering aan, want als zij in 1873 hertrouwt, wordt als haar beroep 'winkelierster' vermeld.

Veranderingen

Hermannus Vos, evenals zijn voorouders, groeide op in een samenleving die gericht was op het verkrijgen van een inkomen dat voldoende was voor een behoorlijk levensonderhoud. Er was nog geen sprake van een kapitalistische geest, waarin het werken was gericht op zoveel mogelijk winst te vergaren.

Op het einde van de jaren zestig van de 19de eeuw komen allerlei veranderingen in een stroomversnelling. Er vindt een expansie van de economische groei plaats door veranderingen in het transportwezen en de aanleg van staatsspoorwegen en

◀ *Schepen brachten via de Beilervaart goederen naar Beilen.*

kanalen. Er komen nu kansen om op de sociale ladder te stijgen.

Op het einde van de 18de eeuw was de Beilervaart gegraven om voor een betere verbinding tussen Beilen en Meppel te zorgen. Daarmee was er een transportverbinding over water via de Drentsche Hoofdvaart met Meppel gerealiseerd. Dankzij deze verbinding werden allerlei goederen via Meppel naar Beilen vervoerd en vice versa.

Op 1 oktober 1867 werd de spoorlijn Zwolle-Meppel in gebruik genomen; op 1 mei 1870 de verbinding Meppel-Groningen. Tijdens de opening van deze lijn werd het 'de belangrijkste verkeersader van Drenthe' genoemd.

In deze tijd is Hermannus Vos van beroep veranderd. Voor hem was als 'koopman' meer te verdienen dan als kleermaker. Tien jaar lang was Her-

mannus Vos 'ondernemer'; hij overleed in 1871. De tweede fase van economische groei, 1868-1875, had belangrijke gevolgen voor Beilen. Het dorp was niet langer alleen op transport met de boot naar Meppel of met de 'boerenkar' aangewezen. Het lag aan het spoor, dat een belangrijke vervoersmogelijkheid voor goederen, vee en personen zou worden.

Nederlands-Indië werd als wingewest voor particuliere ondernemers steeds belangrijker en sinds het midden van de 19de eeuw emigreerden steeds meer mensen naar Noord-Amerika.

De economische groei en de toename van transportmogelijkheden gingen het leven van de kinderen van Hermannus Vos sterk bepalen.⁹

Het gezin

In het gezin van Hermannus Vos en Jantien Bakje werden achtereenvolgens de kinderen Willem (1854), Roelof (1856), Hendrik (1858) en Geesje (1861) geboren. Geesje overleed negen maanden na haar geboorte. Enkele maanden later, op 15 oktober 1862, overleed Jantien Bakje.

Zes jaar later, op 17 oktober 1868 hertrouwde Hermannus met de veertien jaar jongere Roelofje Boer. Uit dit huwelijk werden geboren: Hendrikjen (1869) en Hendrik Jan (1871).

Op 6 juni 1871 overleed Hermannus Vos op 43-jarige leeftijd.

Niet één van de kinderen van Hermannus Vos volgde hun vader op in het kleermakersvak, alhoewel van bijvoorbeeld Hendrik bekend is, dat hij goed kon breien. Willem moet als jongen de eerste kneepjes van het kleermakersvak hebben geleerd, dat moet in mindere mate voor Roelof hebben gegolden. Hendrik zat op het moment van het overlijden van zijn vader in de laatste klas van de lagere school. Hij zal zijn vader alleen met wat handen spandiensten hebben geholpen.

De beide kinderen uit zijn tweede huwelijk waren bij zijn overlijden twee jaar en enkele maanden oud.

Voor het overnemen van de winkelniering van hun vader waren de kinderen te jong. Dat was voorbehouden aan zijn tweede vrouw, Roelofje Boer.

◀ *Nederlandse militairen rond 1900 in Nederlands-Indië*

▲ Aleida Aaldering (1866-1943) en
Hendrik Vos (1858-1938)

De kinderen

Van de kinderen van Hermannus Vos vertrok Willem Vos als militair naar Nederlands-Indië. Hier heeft hij een zekere Aliza leren kennen met wie hij in het huwelijk trad.

Roelof Vos woonde in 1889 in Meppel, waar hij op bijna 33-jarige leeftijd huwde met Annigje de Feijer. Als beroep werd 'schippersknecht' vermeld. Hij zal als jongen in de haven van Beilen contacten hebben gehad met de beurtschippers, die op Meppel voeren en voor het beroep van schippersknecht hebben gekozen.

Hendrik Vos bleef in Beilen wonen en werken. Hij werd arbeider. Hij trouwde met Aleida Aaldering.¹⁰ Hendrikje Vos vertrok op 25-jarige leeftijd naar Amerika.

Hendrik Jan Vos bleef in Beilen wonen, waar hij een bakkerszaak had in de Brinkstraat.

Noten

- 1 Harm Tiesing, *Uit en over Drenthe*, Borger 2003, p. 80.
- 2 Henk Vonk, *Drenthe, Het leven rond negentienhonderd*, Amersfoort, pp. 66, 67 en 68.
58 miljoen Nederlanders en de textielnijverheid.
Ach Lieve Tijd, deel 3 pag. 63.
Harm Tiesing, *Uit en over Drenthe*, Borger 2003, p. 189.
Edelman, Tiesing, p. 140.

- 3 *Ibidem*
- 4 Edelman, Harm Tiesing, p. 139.
Gemeente Midden-Drenthe, Volkstelling 1830
- 5 G.J. Dijkstra, *Gemeente Beilen 1811-1997*, Beilen 1997, pp. 32-38 en 46-47.
- 6 Th. van Tijn, 'Goede en kwade tijden; de levensomstandigheden', pp. 138-144; 'De zwarte jaren 1845-1849', pp. 145-150; 'De eerste fase van de economische groei 1850-1867', pp. 151-153. In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 12, Bussum 1977.
- 7 Harm Tiesing, *Uit en over Drenthe, Drouwen 2003*, pp. 72-75.
- 8 G.J. Dijkstra, *Gemeente Beilen*, p. 130.
- 9 Th. van Tijn, *De tweede fase van de economische groei 1868-1875*, pp. 154-165, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 12, Bussum 1977.
G.J. Dijkstra, *Gemeente Beilen 1811-1997*, Beilen 1997, pp. 111-113.
I.J. Brugmans, *De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw (1813-1870)*, pp. 66-67.
- 10 T.L. Kroes, 'Een werkzaam leven', in: *Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 1, nr. 1, 1989, pp. 2-5.

Overige gebruikte literatuur

Leeuw, Ronald de, Van Gogh Museum, *Schilderijen & Pastels*, Zwolle
Moulin, L., *Europa aan tafel, een cultuurgeschiedenis van eten en drinken*, Antwerpen 2002.
Ginkel, J. van, *Drenthe toen & nu*, deel 18, Eten en drinken, Zwolle 2009.

DOOR
H.J. VOS

Personeel Gemeentewerken en Gemeentelijke Reinigingsdienst in 1940

In april 1940 werd bij het afscheid van Harm de Jonge, gemeenteopzichter en gemeentearchitect voor de gemeente Beilen, een foto gemaakt van het personeel van Gemeentewerken en de Gemeentelijke Reinigingsdienst: Lukas Veldkamp, Bart (Bernardus) Sattler, Jan Doorten, Meindert de Vries, Hendrik Wolting, Klaas Bouwmeester, Aaldert Waninge, Lambert Oosting, Harm de Jonge en Feike van der Broek. Wie waren deze mensen en wat deden zij?

Algemeen.

De zeven gemeentewerklieden op de foto op bladzijde 29 hebben allen vanaf de aanstelling tot hun 65ste jaar bij de gemeente Beilen gewerkt. Lambert Oosting kwam in juli 1919 als eerste in dienst bij de gemeente. Jan Doorten en Bernardus Sattler kwamen er als laatsten in het voorjaar van 1930 bij. De gemiddelde leeftijd bij de indiensttreding was 33 jaar. De werklieden op de foto hebben gemiddeld 32 jaar bij de gemeente gewerkt. Klaas Bouwmeester was 40 jaar in dienst bij de gemeente, desondanks kreeg hij geen erepenning.

Vijf mannen zijn in militaire dienst geweest, waarvan Jan Doorten en Lukas Veldkamp na hun diensttijd, tijdens de mobilisatie van 1 augustus 1914, langdurig onder de wapenen werden geroepen.

Lonen

De lonen van de gemeentearbeiders werden in 1913 vastgesteld. Van april tot oktober beurde men f. 1,25 per dag, in de maanden oktober, februari en maart f. 1,10 en in de maanden november, december en januari f. 1,--. Blijkbaar werd rekening gehouden met de lengte van de werkdag.

In 1913 was één arbeider in vaste dienst en vier arbeiders hadden een tijdelijk arbeidscontract.

Verlof

In 1927 verzochten zes gemeentearbeiders het gemeentebestuur hen jaarlijks veertien dagen verlof te geven met behoud van salaris. Bovendien vroegen ze om een vrije zaterdag. Burgemeester en Wethouders waren gepikeerd over dit verzoek. De zes arbeiders hadden over hun verzoek geen overleg gevoerd met hun chef, de gemeentearchitect H. de Jonge, noch met burgemeester Manssen. Het College stelde de Raad dan ook voor het verzoek voor kennisgeving aan te nemen.

Het raadslid W. Mulder Azn. vond het verzoek weliswaar billijk, maar aan de vorm, de wijze van indiening haperde zijns inziens wat. Raadslid G. Schut kon zich vinden in het collegevoorstel, maar vond wel dat B & W iets met de brief moesten doen. Merkwaardig dat deze SDAP-er niet meer voor de arbeiders opkwam.

Het spreekwoord gelijke monniken gelijke kappen was in deze periode kennelijk nog niet van toepassing, want reeds in 1920 had men de gemeenteontvanger Hilbertus Joosten wel toestemming verleend om veertien dagen vakantie te houden.

Eigen onderkomen

De dienst Gemeentewerken kreeg in 1926 een ei-

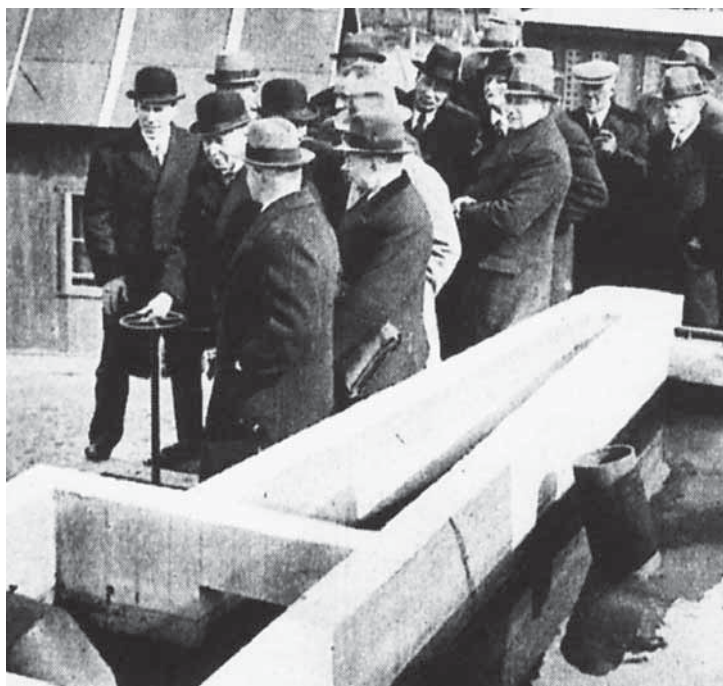

▲ Achterste rij, vanaf links: 1. Lukas Veldkamp; 2. Bart (officieel Bernardus) Sattler; 3. Jan Doorten; 4. Meindert de Vries; 5. Hendrik Wolting; 6. Klaas Bouwmeester; 7. Aaldert Waninge; 8. Lambert Oosting. Op de stoelen zitten: 9. Feike van der Broek (rechts) en 10. Harm de Jonge. Op de petten staan bij Bart Sattler en Aaldert Waninge de letters GRB; deze staan voor Gemeente Reinigingsdienst Beilen. Bij de overige mannen staat op de pet GWB: Gemeentewerken Beilen.

gen onderkomen. Voor het maken van een bergplaats voor gemeentemateriaal en het bouwen van een dubbele arbeiderswoning werd een bedrag van f. 1.900,- begroot. De woning werd gebouwd aan het begin van de Havenstraat. In de ene woning kwam het gezin Koerts te wonen, in de andere het gezin Wolting.

Op 24 maart 1937 werd de reinigingsinstallatie aan de Havenstraat officieel in gebruik genomen door minister mr. J.A. de Wilde. Beilen was de eerste gemeente in Drenthe die voor het hoofddorp van de gemeente een rioolstelsel met een zuiveringsinstallatie kreeg.

► Minister mr. J.A. de Wilde opent de reinigingsinstallatie aan de Havenstraat.

Eind 1937 kreeg Beilen een eigen Reinigingsdienst. Harm de Jonge werd belast met de dagelijkse leiding. Als machinist-werkman werd Bart Sattler en als werkman werd Aaldert Waninge aangesteld.¹

Gemeenteopzichter/gemeentearchitect

Na een uitvoerige discussie ging de gemeenteraad in 1918 ermee akkoord, dat een gemeenteopzichter tegen een jaarwedde van f. 1.000,-- werd aangesteld. Het salaris was onvoldoende voor een volledige baan, daarom zou de aan te stellen gemeenteopzichter ook voor particulier werk mogen verrichten, mits het werk van de gemeente voorging. In maart 1939 ging de gemeenteraad akkoord met het instellen van een erepenning. Een jaar later werd deze met de daarbij behorende oorkonde uitgereikt aan de gemeentearchitect Harm de Jonge.

◀ De aanleg van het riool in De Paltz

De gemeentewerklieden

1. Lukas Veldkamp werd op 9 november 1891 te Drijber geboren als zoon van Harm Veldkamp en Roelofje Woldman.

Op 16 januari 1923 solliciteerde hij naar aanleiding van een advertentie in *Het Nieuwsblad van Beilen* op de betrekking van wegwerker. In genoemde advertentie vroeg de gemeente twee wegwerkers. Veldkamp werd met ingang van 1 maart 1923 benoemd tegen een dagloon van f. 3,--.

In april 1934, hij heeft Tiendeveen dan als standplaats, verzoekt hij het college van B & W om een tijdelijke loonsverhoging 'zolang als ik bij de Werkverschaffing ben aangewezen. Reden omdat ik het werk ver van huis heb, en er veel werkzaamheden aan verbonden zijn, tenminste als men de zaak zoo goed mogelijk behartigen wil dan moet ik veel in mijn eigen vrije tijd doen. Dan blijft er voor mij zelf haast nooit geen vrije tijd over'.

Het was niet het eerste verzoek, dat het gemeentebestuur voor een loonsverhoging kreeg. In een reactie op het verzoek van Veldkamp schreef gemeenteopzichter Harm de Jonge in een rapport voor het College, dat hij naar aanleiding van het besluit om gehoor te geven aan een eerder verzoek voor loonsverhoging er 'meerderen' zouden volgen. Dat was dan nu het geval. De Jonge gaf verder aan dat het werk van beide gemeentewerklieden verschillend was. Het werk van Sattler bij de aanleg van de Esweg vroeg zijns inziens meer kennis dan het verbeteren van wegen, waarmee Veldkamp zich bezighield.

Toch had De Jonge veel waardering voor het werk van Veldkamp. Hij zou het dan op prijs stellen, wanneer het College ook een beoordeling zou vragen van 'den Heer Willighagen' onder wiens toezicht Veldkamp in april 1934 in Wijster werkzaam was. Verder gaf ook De Jonge aan, dat Veldkamp het werk ver van huis had, namelijk ten zuiden van Drijber, zodat hij in de middagschoft niet naar huis kon gaan om te eten. Ook het feit, dat Veldkamp door de extra werkzaamheden nauwelijks vrije tijd had, erkende De Jonge.

Ondanks dit lovende rapport over de inzet van Veldkamp, kon De Jonge niet tot een duidelijk advies komen. Hij vond, dat iemand die in vaste dienst was, de werkzaamheden moest verrichten, waarvoor hij was aangewezen. Daarentegen waren

◀ De aanleg van de Esweg

de werkzaamheden van Veldkamp 'in de laatste tijd' anders geworden. Hij adviseerde het gemeentebestuur dan ook te informeren naar de lonen van werklieden bij een grondmaatschappij die hetzelfde werk verrichtten.

Maar als het College daar niet zou informeren, dan was zijn advies Veldkamp een tijdelijke verhoging toe te kennen van f. 18,- naar f. 20,- per week. Het College wees, ondanks de positieve opmerkingen van De Jonge, in een schrijven van 18 april 1934 het verzoek om een tijdelijke loonsverhoging ijskoud af.

Later dat jaar kwam het College op haar besluit terug. In de B & W-vergadering van 27 augustus 1934 werd Veldkamp alsnog een extra beloning van f. 25,- toegekend. Maar dat had een duidelijke reden. Veldkamp had het toezicht gekregen op 100 arbeiders die in de werkverschaffing waren geplaatst.

2. Bart (officieel Bernardus) Sattler solliciteerde op 12 februari 1930, naar aanleiding van een advertentie in *Het Nieuwsblad van Beilen*, naar de betrekking van gemeentearbeider. Door het vertrek van Hendrik Oosting uit Eursinge was er een vacature ontstaan.

Over zijn toenmalige werkzaamheden schreef Sattler in zijn sollicitatiebrief: *'Ik ben vooral de najaars-, winter- en voorjaarsmaanden bij den Heer A.M. van Dusseldorp 'Dennenrode' te Hooghalen in dienst als voorman over een ploeg arbeiders, zijnde*

belast met ontginningswerk, wegeaanleg en aanplanting van verschillende boomsoorten'.

Op de advertentie waren bij de gemeente 40 sollicitaties binnengekomen. In een voorstel aan het gemeentebestuur besprak Harm de Jonge een aantal in zijn ogen geschikte kandidaten: Geert Grit uit Holthe, Jan Doorten van de Halerbrug, H. Tijms uit Hooghalen, L. Olijve uit Beilen, B. Zinger uit Eursing, H. Oosterhuis uit Alting, R. Vording Hzn. te Eursinge en Jac. Brink van de Hijkerdijk (ongehuwd). De gemeentearchitect plaatste als nummer één op zijn voordracht Bart Sattler.

Het college van B & W nam het advies over en benoemde Bernardus Sattler met ingang van 11 maart 1930. Het dagloon werd vastgesteld op f. 3,-. Sattler werd tewerkgesteld bij de aanleg van de Esweg. 'Vanwege de leiding die hij bij de aanleg van deze weg kreeg, ontving hij hiervoor een loonsverhoging.' In zijn bedankbrief voor deze verhoging bedankte hij Harm de Jonge in het bijzonder.

Bart Sattler werd met ingang van 1 januari 1938 benoemd tot machinist van het reinigingsbedrijf. Hij werd opzichter van de zuiveringsinstallatie. Bij westenwind rook men in het dorp de installatie, waardoor menigmaal werd gezegd: 'Bart stinkt ok weer!'²

Op 9 juli 1946 was Sattler als voorman 'in losse dienst' bij gemeentewerken. Hij ontving toen een weekloon van f. 30,- en was in tegenstelling tot het overige losse personeel in dienst van de gemeente. Per 1 januari 1961 volgde een benoeming tot opzichter bij de gemeente. Op 1 juli 1963 keeg hij eervol ontslag.

Bij de begrafenis van prinses Wilhelmina op 8 december 1962 vertegenwoordigde Sattler de ge-

▼ De woning van Bart Sattler aan de Havenstraat

meente Beilen. Hij vond dat een grote eer en een grote gebeurtenis.

Bart heeft in de woning Oosteinde 18 in Hijken en in de laatste woning voor 'de hoge brug' aan de Noordzijde van het Oranjekanaal (N.Z. 46) gewoond. Omstreeks 1937 verhuisde hij met zijn gezin naar de gemeentewoning, Havenstraat 31 in Beilen.

Later woonden ze in de woning aan Brunstingerstraat 15.

Bart Sattler was op 9 juni 1898 in Hooghalen geboren. Zijn ouders waren Aaldert Sattler en Hendrikje Mulder. In 1918 was hij ongeveer tien maanden in militaire dienst in een fort aan de St. Agtendijk. Hij diende bij het 2e Reg. Vestingsartillerie met als standplaats Beverwijk.

Bart Sattler huwde op 9 mei 1924 met Annichje Sanders. Hij overleed in april 1966 in de ouderdom van 67 jaar.

3. Jan Doorten werd op 1 mei 1892 te Lieveing geboren. Zijn ouders waren Harm Doorten, arbeider en Jantien Boelen. In februari 1894 woonde het gezin in Eursinge.

Jan Doorten huwde op 15 april 1916 met Geertina Smid uit Westerbork. Als soldaat was hij op 12 maart 1912 ingedeeld bij 25 Reg. Inf., 2 Bat. 2e Comp. Hij ging met verlof op 31 januari 1913. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, 28 juli 1914, moest Jan Doorten op 1 augustus 1914 wegens de mobilisatie opnieuw in militaire dienst. Op 1 augustus 1918 meldde hij zich bij het 8e Bat. Landweer-infanterie, een reserveleger van vrijwilligers of dienstplichtigen. Hij ging op 1 oktober 1919 met groot verlof (demobilisatie). In december

1928 moest hij nog enkele dagen op herhaling.

Jan Doorten en Geertina Smid kregen vijf kinderen: Jan (* 29-11-1918), Egbertinus (*02-11-1920), Jantje (* 17-09-1922), Margje (* 12-06-1925) en Harmina (* 24-05-1928).

Op 1 april 1930 werd Jan Doorten benoemd tot gemeentearbeider tegen een dagloon van f. 3,-- , de pensioengrondslag werd bepaald op f. 936,-- per jaar. Hij was de opvolger van Hendrik Oosting uit Hijken. B & W vinden 'met het oog op de werkzaamheden deze benoeming noodzakelijk'.

Van 1 april 1930 tot 2 september 1955 was Jan Doorten gemeentearbeider in vaste dienst. Daarna was hij tot aan zijn pensionering op 1 juni 1957 'wegwerker 1e klas in vaste dienst'. Hij kreeg 'eervol ontslag onder dankbetuiging voor de langdurige diensten, de gemeente bewezen'. De pensioengrondslag was in 27 jaar opgelopen van f. 936,-- tot f. 4.031,--.

In de oorlogsjaren 1940-1945 woonde het gezin Doorten op het huisadres Eursing 44. Volgens dochter Ina (Harmina) kon haar vader lezen noch schrijven, maar had hij een fotografisch geheugen. Als hij in de namiddag thuiskwam van zijn werk vertelde hij zijn vrouw wat hij die dag had waargenomen aan gebreken aan de wegen. Zij noteerde dat dan een in boekje, zodat de volgende dag actie kon worden ondernomen.

Jan Doorten overleed in Eursing op 12 augustus 1967 op 75-jarige leeftijd.

▼ *Halerbrug. Over de brug staat links het tolhuis.*

4. Op 13 januari 1923 solliciteerde **Meindert de Vries**, geboren op 6 augustus 1882 te Weesperkarspel, naar de vacature van wegwerker bij de gemeente. Hij *'hoopt door trouw en eerlijkheid zijn plicht te vervullen en dat men in geval hij mocht benoemd worden, zich later niet in hem bedrogen zal zien in hoop ook de woning te kunnen huren die bij die betrekking beschikbaar is gesteld'*. Hij was twee jaar als uitvoerder voor een landbouwbedrijf bij J. Mulder te Rotterdam werkzaam geweest. Hij werd met ingang van 1 maart 1923 tot gemeentearbeider benoemd met een dagloon van f. 3,--. De pensioengrondslag was f. 936,--. Op 1 maart 1948 werd hij als wegwerker van de gemeente eervol ontslagen.

Meindert de Vries woonde aan de Halerbrug in het tolhuis, dat in 1929 door een auto werd aangereiden. Later woonde hij aan de Grote Drift 11.

5. **Hendrik Wolting** werd geboren op 28 november 1875 te Makkum als zoon van straatmaker Jannes Wolting en Aaltje de Jonge. Zij was een zuster van de vader van gemeenteopzichter Harm de Jonge die ook Harm heette.

Op 5 november 1904 huwde Hendrik Wolting met Marchje Vredeveld. Hendrik Wolting woonde aan de Asserstraat 26. Hij overleed op 21 november 1949.

6. **Klaas Bouwmeester** werd geboren op 12 juli 1903. Hij werd per 1 juli 1928 benoemd als gemeentearbeider te Wijster in de vacature die ontstaan was door het vertrek van R. Snijder.

Daarvoor was hij bij 'Landmaatschappij Drenthe' op de Vossenbergh werkzaam geweest. Zijn chef Jan Pals had voor hem een aanbevelingsbrief naar de gemeente geschreven. Hierin gaf hij aan, dat Klaas Bouwmeester *'zich altijd eerlijk, vlijtig en oppassend heeft gedragen, en nooit misbruik van sterke drank maakte'*. Ook meester H. Hadders deed een goed woordje voor Klaas: *'dat genoemde persoon ijverig en gewillig is. Dat weet ik door dat ik hem ken vanaf zijn komst op de schoolbanken en hij in de laatste jaren veel werk voor de landbouwvereniging verricht'*.

In 1947, na de pinksterdagen, gaf Klaas Bouwmeester leiding aan het teren van de weg in de staatsbossen bij Spier. In deze periode was hij ook grafdelver op de begraafplaats van Wijster. In het stookseizoen 1947-1948 had Bouwmeester bij het aanmaken van de kachel in de openbare lagere school te Wijster steeds hulp van de 'losse arbeider' Joh. Oosting uit Terhorst.

Klaas Bouwmeester trouwde op 13 april 1928 met Roelofje Knecht. Zij kregen vijf kinderen en woonden aan de Kampsweg 28 in Wijster. Naast gemeentearbeider was hij schoolschoonmaker.

7. **Aaldert Waninge** werd op 24 november 1899 te Brunsting geboren. Hij was een zoon van arbeider Hendrik Waninge en Aaltje Schuring, dochter van Hendrik Helprig Schuring en Jantje Kuik.

Aaltje Schuring overleed op 25 november 1899, een dag na de geboorte van Aaldert. In zijn eerste tien levensjaren werd hij grootgebracht door zijn opoe Jantje Kuik. Zij overleed op 85-jarige leeftijd op 2 juni 1909. Familieleden en bekenden noemden hem daarom ook vaak Aaldert Kuik.

▼ De openbare lagere school te Wijster

Aaldert Waninge bracht zijn militaire diensttijd van 16 september 1919 tot 14 maart 1920, van 4 september 1922 tot 17 september 1922 en van 10 september 1925 tot 27 september 1925 door bij het 1e Reg., Inf. te Assen.

Aaldert Waninge trouwde op 14 november 1924 met A. Boer. De volgende kinderen werden geboren: Diena (* 15-02-1925), Jantje (* 05-04-1930) en Hendrik (* 27-03-1936).

Met ingang van 1 juli 1928 werd Aaldert Waninge als gemeentearbeider benoemd met een dagloon van f. 3,--. Hij woonde toen op het huisadres Klatering L 33.

Eind 1937 werd A. Waninge als werkmans bij de Reinigingsdienst aangesteld. Met ingang van 1 december 1964 kreeg Aaldert eervol ontslag. Hij kreeg bij zijn afscheid een geschenk ter waarde van f. 25,--. Hij woonde later in 't fabriekie', Klatering 3.

8. Lambert Oosting werd geboren in 1884 te Alting. Hij was een zoon van landbouwer Albert Oosting en Fennigje Bos.

Lambert was gehuwd met Van der Berg. Ze kregen drie zonen: Hillechienus³, Albert en Karel.

Lambert Oosting werd op 15 juli 1919 tot gemeentearbeider benoemd met een dagloon van f. 2,50. Gemeenteopzichter H. de Jonge had in het rapport van 28 mei 1919 bij het college van B & W aangehouden om een derde gemeentearbeider te benoemen: *'Gezien de vele werkzaamheden in 't Noordelijk deel der gemeente, vooral ten gevolge van de wegeaanleg aldaar, komt 't mij noodzakelijk voor in Hoog- of Laaghalen of de omtrek daarvan een gemeente arbeider aan te stellen.'t Wegennet aldaar vereischt dagelijksch onderhoud en waar*

thans de gemeentearbeider van Hijken dit waarneemt is dit een onhoudbare toestand, die uitloopt op een schadepost voor de gemeente, omdat alles niet op tijd kan gebeuren. Redenen waarom ik uw college in overweging geef, tot aanstelling over te gaan'. Deze gemeentearbeider werd Lambert Oosting.

9. Feike van der Broek werd geboren op 29 augustus 1913 te Ooststellingwerf.

Hij kwam op 15 mei 1939 op arbeidscontract als opzichter bij de gemeentelijke technische dienst te werken. Met ingang van 15 mei 1941 kwam hij in deze functie in vaste dienst. Nadat zijn baas Harm de Jonge per 1 mei 1940 met pensioen ging, nam Van der Broek in dat jaar de werkzaamheden van zijn vroegere chef waar. Als waardering hiervoor kreeg hij een toelage van f. 25,-- per maand. Op 1 januari 1941 kwam zijn nieuwe chef, C. Meima in dienst, waarna Van der Broek zijn oude functie weer opnam.

In 1942 werd hij in tijdelijke dienst als leraar aan de avondschool in Beilen aangesteld. Van der Broek woonde op Esweg 57. Om in de oorlogsjaren aan tewerkstelling te ontkomen, dook hij op 25 september 1944 onder. Hij verbleef tot aan de bevrijding op 12 april 1945 bij G. van der Broek in Oldeberkoop. In deze periode heeft hij geen ondersteuning genoten, noch op enigerlei wijze loon voor arbeid ontvangen. Op 16 mei 1946 kreeg hij ontslag, omdat hij elders was benoemd

▼ Anno 2009: De voormalige boterfabriek in Klatering. Hier woonde A. Waninge.

10. Harm de Jonge werd op 2 april 1875 te Eursing (Beilen) geboren. Hij was een zoon van Harm de Jonge en Ieda Mantingh. Het geslacht De Jonge woonde al vanaf de 18de eeuw in de gemeente Beilen. Bij de grote brand van 8 augustus 1820 woonde de voorvader Mannes Hendriks de Jonge en zijn dochter in bij Willem Egberts Timmermans in de woning, huisplaats 89 nu Bisschopsstraat 1.⁴ Harm de Jonge trouwde op 8 juni 1901 met Marchje Kuiper, dochter van Geert Kuiper, logementhouder te Hooghalen en Geertje Eleveld.

De Jonge was vanaf 1900 betrokken bij het ontwerpen, tekenen, begeleiden en uitvoeren van veel boerderijen, woningen en andere bouwwerken in de gemeente Beilen. Ook in omliggende gemeenten, zoals Westerbork en Ruinen, was hij als architect werkzaam.

Op 26 maart 1919 solliciteerde hij naar de betrekking van gemeente-opzichter in de gemeente Beilen. Uit zijn brief blijkt, dat hem het 'opzicht der verschillende gemeentewerken reeds meer dan 20 jaar zonder vaste aanstelling is opgedragen'.

Hij blijft tot zijn pensionering in april 1940 bij de gemeente in dienst. 'Gelet op de vele verdiensten, jegens de gemeente en hare ingezetenen in een lange reeks van jaren betoond' wordt Harm de Jonge als blijk van erkentelijkheid 'de Erepennin-
 der gemeente Beilen' toegekend.

Harm de Jonge ging in 1901 in het huis aan de Asserstraat 17 wonen. Hij overleed daar op 11 augustus 1956.

In een afzonderlijk artikel in een volgend nummer wordt het leven en werken van deze markante Beiler persoonlijkheid beschreven.

Met dank aan:

A. van de Berg, Assen.
 Aaltje Boer-Sattler, Beilen.
 Jan Gaasbeek, Beilen.
 H. Hooijer-Zadelmaker, Amersfoort.
 Geesje Kleine-Tjarks, Beilen.
 Diena Nijland-Waninge, Beilen.
 Henk Plenter, Vledder.
 Hillie Reinders-Prakken, Beilen.
 A. Sattler, Beilen.
 mevr. Wolting-Ludwig, Beilen.

Noten

- 1 G.J. Dijkstra e.a., Gemeente Beilen 1811-1997, Beilen 1997, p. 175.
- 2 Ibidem, p. 182.
- 3 Hillechienus heeft eerst bij Hijker Boys gevoetbald, daarna werd de voetbalclub in Halen opgericht. Door de ervaring die hij bij de Hieker club had opgedaan was hij een van de betere spelers van Halen. Hillechienus heeft tot aan zijn overlijden veel corrigeerwerk verricht aan de door onze vereniging uitgegeven boeken.
- 4 G.J. Dijkstra e.a., "... Schoone huizen tot asch verteerd...", Beilen 1992, pp. 38 en 39.

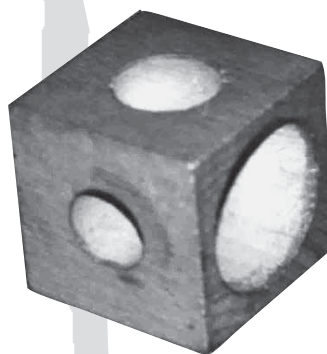
▼ De woning van Harm de Jonge, Asserstraat 17

DOOR
DAVID ROSENBERG , JAN BROUWER EN F. BOSMA

R

reacties

1. Houten kubus

David Rosenberg reageerde naar aanleiding van de vraag over de houten kubus die stond afgebeeld in het tijdschrift van november 2008. Het is volgens hem een mal, waarmee zogenaamde pic-pac knopen werden gemaakt. Deze knopen van Tsjechisch/Duits fabrikaat en van verschillende grootten, bestonden uit twee delen: een halfronde, holle, ijzeren bol (die, met enige speling, precies in de ronde gaten van de kubus pasten) en een onderstuk met veerkrachtige plaatjes die met enige druk in deze bol werden geperst. In dit onderstuk zaten twee of vier gaatjes om de gemaakte knoop aan het kledingstuk te naaien. Bedoeling was om knopen te maken die omgeven waren met de stof van een blouse of japon. Je knipte een bij de knoop passend stukje stof, legde dat in de holte en de ijzeren bol met de holle kant naar boven, daar overheen. Dan werd het veerkrachtige onderstuk op de bol geperst zodanig dat de stof aan alle kanten opgesloten werd. Op die manier kreeg je knopen van dezelfde stof als de japon.

Trouwens de techniek is niet verouderd en wordt, als de mode dat voorschrijft, nog steeds toegepast.

Deze oplossing was ook al gegeven door mevr. Bakker (Beilen), mevr. C. Brouwer (Hardenberg) en mevr. Geesje Jager (Spier). Zie: 'Gebruiksvoorwerpen', in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 21, nummer 1, januari 2009, p. 27.

▲▲ De houten kubus

▲ Deze blauwe japon is door Lefferdina Bos gedragen en in januari 2006 door de fam. Eising aan de vereniging geschenken. Aan de voorkant bevinden zich de beschreven knoopjes.

2. Hooghalen

Jan Brouwer geeft hieronder een aantal aanvullingen en rectificaties betreffende de Beilerweg in Hooghalen naar aanleiding van 'Hooghalen. Een wandeling in de dorpskom-3' in *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 21, nr. 2, pp. 4-10.

Ot Meyering was een zoon van Bareld Meyering, welke daar voorheen een boerenbedrijf uitoefende. Bij hen in woonde na de oorlog het gezin van politiemans Wessel Witteveen.

Tegenover deze boerderij stond het huis van de familie Berend Jager, de ouders van Jan, Jantje, Lucas, Harm, Teunis, Max, Coba, Roelof, Henk en Berend jr, welke later naar Australië is vertrokken.

Dit huis is afgebroken voor de aanleg van de Provincialeweg en de huidige Zwiggelteroverweg.

In het hierboven genoemde artikel stond vermeld, dat hier de familie Vos woonde, maar dat is dus niet juist.

Voorbij de overweg, aan de rechterkant van de weg, staat de rode boerderij waar Reinder Blauw woonde, samen met zoon Jurry, thans mevr. Heuving, een kleindochter van Blauw, met dhr. Mulder.

Daarna komt de boerderij van de familie Bos, met daarnaast het in de zestiger jaren gebouwde huis van de familie Mouw, waar ook de dochter van mevr. Mouw uit haar huwelijk met Jan Bos bij in woonde, namelijk Bertha Bos.

In de daaropvolgende witte boerderij woonde Gerrit Bonnen met Aaltje Bartels en hun kinderen Harm en Dina.

Hun burens waren de familie Braam. Deze boerderij is op 13 september 1953 afgebrand en tegenover familie Ebbinge is toen een nieuwe boerderij gebouwd,

◄▲ Roelof Braam

►▲ Harm Braam

waar Geert Braam woonde.

In het huis van Anne de Vries heeft later de familie Wilte Barelds gewoond, evenals de familie Huisman en Balkema. Voor de huidige bewoonster, mevrouw Benning, heeft de familie Harm en Jantje Oving, met broer Jan Oving hier ook nog gewoond.

Zij kwamen van een boerderij aan het Oranjekanaal, waar ze in de oorlog veel onderduikers hadden.

Voorbij het bosje van Anne de Vries staat de woning, waar de dames Sijbenga hebben gewoond. Dit huis

▼ De boerderij van de familie Ebbinge.

►▼ De woning van de familie Ijpma in de oorspronkelijke staat en tijdens de afbraak

hoorde bij de boerderij van Gerrit Sijbenga. Het huis van de familie Brinks staat er nog steeds en wordt bewoond door de familie Roelof Ijpma. Deze woning is afgebroken, waarna er een nieuwe woning is gebouwd.

De boerderij waar de familie Boer en later Bruulsema hebben gewoond, is na een brand afgebroken. Hier tegenover woonde onder andere Jan Visscher.

Naast de afgebroken boerderij voornoemd woonde in de oorlog de familie Braker en daarna diverse andere gezinnen.

Wat nu de Drentse Meubelboerderij is, was vroeger een varkensselectiemesterij, waar Geert Vredeveld bedrijfsleider was en Harm Brinks medewerker. De laatste werd door Derk Talens Hilbzn. opgevolgd. Marinus Brouwer en Aaltje Bonder zijn hier in 1942 bij ingetrouwd en hun kinderen Jan en Willy zijn hier geboren.

Tegenover dit bedrijf stond het huis van mevr. Wolting-Hepping. Dat is inmiddels afgebroken en in het nieuwe huis woont thans zoon Albert Wolting. Langs dit afgebroken huis liep een zandweg naar de boerderij van de familie Bertus Hepping, later zoon Albert.

In de boerderij waar lange tijd de familie Martens heeft gewoond, woonde voorheen de familie Nusselder.

3. Rectificatie

Mevr. Bosma uit Wijster liet ons weten, dat de rectificatie (3) in het vorige nummer niet juist was. Zij heeft zelf altijd in een woning naast het station gewoond en het station stond aan de westzijde van het spoor (zie *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 20, nr. 4, pp. 10-12).

► Op deze kaart uit ca. 1900 staat de 'Stopplaats Wijster' ten westen van de spoorlijn getekend.

Even voorstellen

In de algemene vergadering van 4 februari zijn in het bestuur van de Historische vereniging gemeente Beilen twee nieuwe bestuurders toegetreden en is er een nieuwe voorzitter verkozen. Hierdoor is het bestuur na een interim-periode weer op volle sterkte. Ik wil mij als nieuwe voorzitter door middel van ons tijdschrift even bij u introduceren en kort de ambities en visie van het bestuur weer geven.

Ik ben in Emelangen bij Wijster geboren, heb kort met mijn ouders in Schoonloo gewoond en woon vanaf mijn tiende jaar in Laaghalen op de boerderij Hijkerweg 7 en nu dan aan de Boermarkeweg in Laaghalen. Of ik mij een geboren en getogen Beilenaar mag noemen laat ik graag aan anderen over. Na een gedegen landbouwopleiding en een tijdje gewerkt te hebben in Denemarken ben ik in het agrarische bedrijf van mijn ouders gaan werken en heb dat naderhand overgenomen. Dit bedrijf exploiteer ik, hoewel wat extensiever, nog steeds samen met mijn vrouw Harmtje Bouter met wie ik sinds 1965 getrouwd ben en eveneens uit Laaghalen komt. Wij hebben drie dochters. Vanaf mijn schooltijd ben ik zeer geïnteresseerd in (cultuur) historie, geschiedenis en aardrijkskunde; dat waren mijn favoriete vakken.

Het ontwikkelen van ons agrarisch bedrijf en later mijn fulltime bestuurswerk brachten met zich mee dat er weinig tijd overbleef voor hobby's. Nu hoop ik door middel van dit voorzitterschap daarvan wat in te halen en heb dan ook met veel enthousiasme deze functie aanvaard. De laatste 25 jaar dat ik naast mijn bedrijf fulltime bestuurder ben geweest, onder andere voorzitter van LTO Noord Nederland en statenlid in Drenthe, heb ik veel tijd buiten de gemeente Beilen/Midden-Drenthe doorgebracht. Daar is gelukkig nu wat verandering in gekomen. De historische vereniging heeft als doel het bevorderen van studie en het verbreiden van kennis over de geschiedenis van de gemeente Beilen. Er is een steeds toenemende interesse voor ons cultuurhistorisch erfgoed. Die interesse hopen we nog verder te kunnen versterken. Hoe we dat kunnen bereiken daarover is het bestuur zich in een hernieuwde beleidsvisie aan het oriënteren.

Ons tijdschrift en periodieke publicaties zijn van

een goede kwaliteit en zeer gezien bij onze leden. Het is een speerpunt deze kwaliteit te behouden en te verbeteren. Daarvoor zijn meer redacteurs en auteurs die zich in de geschiedenis van de oude gemeente Beilen willen verdiepen van harte welkom.

Per 1 januari 2009 moeten alle gemeenten in Nederland over een monumentenverordening beschikken. De gemeente Midden-Drenthe is voornemens een cultuurnota 2009-2012 op te stellen. Beide zaken zijn nog niet gereed. De gemeente heeft wel het Drents Plateau ingeschakeld voor advies. De historische vereniging vindt dat zij daar ook een taak in heeft en is voornemens door middel van een zestal werkgroepen een visie te ontwikkelen t.a.v. het cultuurbeleid en monumentenlijsten om die aan de gemeente aan te bieden.

Het gaat hier naast gebouwde monumenten ook over archeologische objecten en terreinen, historische-geografische elementen, evenals cultuurhistorische gebieden.

De historische vereniging is door middel van een leegaat in bezit gekomen van het woonhuis van Roel Reijntjes. Het bestuur heeft zes jaar lang geprobeerd een passende bestemming te vinden voor het project 'Roel Reijntjes warkhuus' om zo het gebouw in de huidige vorm te behouden. Dat is niet gelukt. Noch de gemeente evenals enige andere instantie is bereid ons daar financieel in te steunen. De bouwkundige staat is ondertussen zo verslechterd dat het niet verantwoord is het pand in deze staat te behouden. Het bestuur heeft daarom moeten besluiten het te verkopen. Dit besluit zal binnenkort aan de leden worden uitgelegd. Het bestuur is in overleg met partijen die een educatief en cultureel centrum in Beilen willen realiseren, om daar in deel te nemen en om daar een (Roel Reijntjes) werkruimte te verwerven. Het bestuur is van mening dat daarmee de dichter/schrijver Roel Reijntjes op een betere en passende manier herdacht en geëerd kan worden. Dit idee is ook met de gemeente besproken en vindt daar weerklank. Ik hoop dat ik erin geslaagd ben enig inzicht te verschaffen in mijn persoon en de ambities van onze vereniging.

Albert Lanting, voorzitter.

In het volgende tijdschrift zullen de nieuwe bestuursleden Lute van de Bult en Jan Hoegen zich voorstellen.

Van het bestuur

Ledenvergadering

Op 14 september 2009 houdt het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen in het Wilhelmina Zalencentrum een extra ledenvergadering, waarin het bestuur uitleg zal geven over haar besluit om de woning van wijlen Roel Reijntjes te verkopen. De vergadering begint om 20.00 uur. De agenda voor deze ledenvergadering ziet er als volgt uit:

1. Opening
2. Verkoop van de woning van wijlen Roel Reijntjes
3. Rondvraag
4. Sluiting

Bestuurslid

H.L.G. Schuur is per 1 augustus 2009 als bestuurslid gestopt.

Ontvangen

Ontvangen van A.M. Gerding (Heerenveen) onder andere een aantal zeer oude foto's van de openbare lagere school in Beilen uit het begin van de 20ste eeuw en van de familie Corba-Jansen uit Hoogeveen hebben we onder andere een aantal nota's van een bruiloft uit 1960 ontvangen. Hartelijk dank.

Bestuur

A. Lanting (voorzitter), Boemarkeweg 12, 9414 VK Laaghalen, tel. 0593-592272.

W. Brinkman (secretaris), Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.

H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K, 9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.

F. Biemold, De Vonderkampen 136, 9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.

L. van de Bult, Brunstingerstraat 43, 9411 EJ Beilen, tel. 0593-523957.

J. Hoegen, Rozenlaan 1, 9411 GJ Beilen, tel. 0593-523687.

J. Vrijs (ledenadministrateur), Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt € 16,50. Bankrekeningnummer: 3065.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekeningnummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie: J. Vrijs, Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient **SCHRIFTELIJK** of per email te geschieden bij J. Vrijs voor 1 november. Emailadres: Jakob@Vrijs.com

Redactie

Hoofd- en eindredacteur - ad interim:

drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848, email: ds@csgbeilen.nl

Redactie-leden:

mw. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM Dwingeloo, tel. 0593-541844.

J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.

B. Oosting, Klatering 36, 9411 XH Beilen, tel. 0593-525897.

A. Visscher-Ovinge, De Snikke 13, 9411 ET Beilen, tel. 0593-523098.

G. Wiggerink-Wolbers, Perkstraat 5, 9411 PK Beilen, tel. 0593-526889.

Auteurs

W. Brinkman, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.

G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.

R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM Dwingeloo.

A. Oosterhof-Bos, Schapendrift 13, 9411 BK Beilen.

N. Oosting-Bos, Gentiaan 18, 9411 CL Beilen.

H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.

J. de Vries, Grasbroek 22, 9301 WC Roden.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

ISSN-nummer: 1380-3301